

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/3, p. 531-564

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11419>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 08.02.2017

✓ Accepted/Kabul: 23.03.2017

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Tuğça Poyraz TACOĞLU – Doç. Dr. Ahmet TALİMCİLER – Doç. Dr. Ali EŞGİN – Yrd. Doç. Dr. Yusuf Sinan ZAVALSIZ

This article was checked by iThenticate.

SANAYİLEŞMENİN TOPLUMSAL YANSIMALARI: SAFRANBOLU’DA TOPLUMSAL DEĞİŞME ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Adem SAĞIR - Mert CANAYAZ*

ÖZET

Kültür, toplumsal değişmelerin bir bütün olarak görülebileceği başlıca alanlardan birisidir. Toplumsal değişimin görünür olduğu maddi ve manevi bileşenler, aynı zamanda kültürel değişimin de bir uzantısı olmaktadır. Kültürel pratiklerin gündelik hayatı düzenleyen göstergeler olduğu düşünüldüğünde, toplumsal değişmeler üzerinde çalışma yapmanın, içerisinde yaşanan toplumsal gerçekliği anlamak için önemli bir adım olduğu görülecektir. Çalışmanın kendisini konumlandığı ana teorik çerçeve, toplumsal değişmelerin gündelik hayatlar üzerindeki izdüşümleridir. Gündelik hayatın önemsenmesindeki temel kaygı, toplumsal değişme ile kültürel pratiklerin çarpıştığı alan olmasıdır. Hazırlanmış olan bu çalışmanın temel hareket noktası kültürel hayatın toplumsal değişmelerden etkilenme biçimlerini tartışmak olmuştur. Bu bağlamdan hareketle Safranbolu’daki sosyal, kültürel, dini ve ekonomik hayatta geçmişten bugüne yaşanan değişim ve dönüşümleri saptamak amaçlanmıştır. Bu değişimlerin sıfır noktası olarak Demir Çelik Fabrikası’nın Karabük’te 1937 yılında temellerinin atılması belirlenmiştir. Bahsi geçen sıfır noktası, sanayileşmenin Karabük’ü ve çevresini değiştirdiği bir başlangıçtır. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler ise bu değişimleri destekleyici araçlar olarak düşünülmüştür. Çalışma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmış ve Safranbolu’da yaşayan yerel halk ile yapılan mülakatları kullanmıştır. Safranbolu’da uzun süredir yaşadığı tespit edilen 17 kişiye 11 adet soru yöneltilmiştir. Sorular, Safranbolu’daki dini hayat, kimlik, yemek, kültür, geleneksel meslekler, aile hayatı, sosyo-ekonomik hayat gibi birçok kategoriden oluşmuştur. Ayrıca Demir Çelik İşletmeleri’nin Safranbolu’daki sosyo-ekonomik ve kültürel hayata etkisi, gündelik hayat kültürü ve eski mahalle yaşantısına dair çıkarımlar da toplumsal değişme başlığında destekleyici bilgiler olarak kullanılmıştır. Çalışmada toplumsal değişme kavramı, toplulukların gelenekselden modern hayata geçişte yaşadığı kayıpları ve kazanımları ifade etmek için

* Doç. Dr. Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, El-mek: ademsagir@karabuk.edu.tr

kullanılmıştır. Safranbolu'daki toplumsal değişimin temel dinamiği olarak ta Karabük'te kurulan Demir Çelik Fabrikaları ve sonrasında yaşanan sanayileşme süreci kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kimlik, Din, Toplumsal Değişme, Karabük, Safranbolu.

THE SOCIAL EFFECT OF INDUSTRIALIZATION: A QUALIFIED RESEARCH ON SOCIAL CHANGE IN SAFRANBOLU

ABSTRACT

Culture is one of the main areas in which social change can be seen as an entity. In this way, the material and spiritual components, in which social change is visible, are also an extension of cultural exchanges. When it is thought that cultural practices are everyday organizing indicators, it will be seen that working on social changes is an important step to understand the social reality in which they live. The main point of this prepared work was to discuss the ways in which cultural life is affected by social changes. The main theoretical framework in which Work places itself is the projections of social changes on everyday life. The main concern in everyday life is that social change and cultural practices collide. In this study, the intended goal is to establish the change and transformation of Safranbolu's social, cultural, religious and economic life from past to present. As the zero point of these changes, it was determined that the foundation of the Iron and Steel Factory was to be dismantled in 1937 in Karabük. The zero point is a starting for the industrialists to change Karabük and its surroundings. Globalization and technological developments are considered as supporting tools for these changes. The study, as a qualitative research, is prepared with the interview technique that has been held with locals who lives in Safranbolu. Eleven question has been asked to seventeen individuals whom are noted for living in Safranbolu for a long time. The questions formed in many categories such as religious life, identity, cuisine, traditional professions, family life, socio-economic life in Safranbolu. Iron and Steel Plant's effects on socio-economic and cultural life in Safranbolu and the implications regarding daily life culture and old neighbourhood life is also used in the title of social change as supportive information. In the study, the term 'social change' is used for to express the losses and gains of communities' during the change from traditional to modern life. For the primary dynamic of the social change in Safranbolu; Iron and Steel Factories that founded in Karabük and the industrialization that after followed is accepted as the main reason.

STRUCTURED ABSTRACT

Culture is one of the major concepts that social changes can be seen as a whole. In this way, the material and moral components that contain visible social changes, also becomes the extension of cultural change. If cultural practices considered as indicators that organize the daily life; the studies on social changes will be seen as an important step for understanding the reality of the communal system. The main theoretical frame of the study, sets itself around the projections of social

Turkish Studies

changes on the daily lives. The main concern of the importance of daily life is, that it represents the point of collision between social change and cultural practices.

The primary starting point of the study is the discussion of the ways of cultural life is affected by social changes. In this context, the aim of the study is to determine the changes and transformations that took place in social, cultural, religious and economy aspects of Safranbolu's history. The study is prepared as a qualitative research, with the usage of interview technique on local Safranbolu people. The main methodology that the study chooses for the analyze, is an ethnographic city examination practice. The main feeder for the study is the advantage of having a local researchers who spent considerable time in Safranbolu. Eleven question directed to seventeen people, that confirmed to live in Safranbolu for a long time. The questions are formed under multiple categories like religious life, identity, cuisine, culture, traditional professions, family life and socio-economic life in Safranbolu. Furthermore, the effects of Demir Çelik İşletmeleri (the Iron Steel Industry) on Safranbolu's socio-economic and cultural life, and the inferences about the daily life culture and old neighborhood, used as supportive information under the title of social change. The term social change in the study, used to point out the losses and gains that the communities experience during the transition from traditional to modern life. Demir Çelik Fabrikaları (The Iron Steel Factories) that founded in Karabük and the industrialization that occurred afterward, accepted as the main dynamic of the social change in Safranbolu.

The first part of the study determined as: *The Sociology of the Daily Life in Safranbolu*. The sociology of the daily life, bring forth the resolution of the connection network that is intertwined with cultural practices and habits. The network, not only represent the ways of living that people formed with coexistence culture, it is also the social capital that carried from the past. The social capital stands for the reflection of cultural practices on the social relationships. The capital, is the exact social system that individuals involved in their life long socialization. It's a kind of capital that is an indication for many fields; from social control mechanisms to organization of communal relationships, togetherness, faith, view of world and the agent for the updating the constant socialization and keeping the link between them and next generation by bonding individuals to each other firmly. The second context of the study, built on the information collected from the field work. The information that gained from observations and interviews in Safranbolu, resolved in sub titles like "being a Safranbolu native", "changes in locus", "sacred life", "socio-economic life" and "social relationships".

In relation to the results that reached from the study, points to take into consideration can be listed in this matter. Firstly, being a Safranbolu native, for the local people who live in here, is expressed as something to be proud of and feel pleasure. Another expression of being a Safranbolu native, is the happiness that people have with it. The main reason for the altered domestic life and family order in Safranbolu, is the abandonment of the mansions due to various reasons like economy and tourism. According to the participants, the changes resulted in household problems and the rise of individualization.

The changes that happened in sacred life and practices perceived as negative by the Safranbolu people. Another point that expressed by middle aged and senior citizens of the community, is the decreasing of the religious practice by younger people and their negative difference in the moral structure. This situation, interpreted as the indication for the concern that Safranbolu people have for the future of the sacred life, practices and moral values.

The cuisine and food culture, also, observed as a field that affected by the change in Safranbolu. Ignorance the young generation had regarding the cultural Safranbolu cuisine, frequently expressed by the participants of the research. The influence of the changes in consumption habits can not be ignored. The most significant change occurred in the economy. The main reason considered for the change is the founding of Karabük and the opening of Demir Çelik İşletmesi.

Another field that changed is the neighborhood culture. Two factor caused this change. The first one of the two, is the abandonment of the mansions and move to apartment life. The second factor is the constant increase in the population of Safranbolu that goes hand in hand with the factory in Karabük. Due to the increase in individual life with the necessities of modern life, trust and sincerity mechanisms lost their function in the society. This situation is an indication for the second type relation mechanism that is dominated by artificial relationships, reflected not only in Safranbolu's economy but also in social and cultural lives as well.

Transformation in economy that emerged due to the factory that built in Karabük, affected Safranbolu not only in the same matter but also on social and cultural aspects too. Because of the increase in housing cooperative; population started to grow faster, the lack of apprentice affected traditional professions and socio-cultural structure has changed. It is not wrong to suggest that the changes on economy and both social and cultural aspects of Safranbolu at an unalterable rate due to the affects of the factory.

As a result, the change in Safranbolu observed as a negative one. To soften up the change, as some participants mentioned, the state supported museum town period may be a serious option to preserve the traditional professions and daily life practices. Additionally, there is an obvious need for the vast area and cultural center to fully represent the Safranbolu culture. The teaching and ensuring of the town culture to the young generation is also important for to prevent or delay the decaying of the culture.

Keywords: Culture, Identity, Religion, Social Change, Karabuk, Safranbolu.

1. GİRİŞ

Kültür, *herkes gibi davranmak gerektiği* gerçekliğinin sosyolojik dışavurumudur. Bireyler üzerindeki gücünü kuşkusuz tarih boyunca bireylerden bağımsız olarak kuşakları birbirine bağlayan özelliğinden alır (Kottak ve Gezon, 2016; Williams, 1993; Zijdeveld, 2014; Bennett, 2013; Göktürk, 2016; Bauman, 2015; Haviland, 2002). Gelenekler, adetler, din, aile yaşantıları, sosyal ilişkiler, fiziksel dışavurumlar, semboller, göstergeler başta olmak üzere insan sosyallğine atf yapan her bir

gerçeklik kültürde kendine karşılık bulur (Güvenç, 1996). Kültürün karşılık geldiği anlam, aynı zamanda onun bir topluluğun yaşama tarzı olduğu gerçekliğidir (Turhan, 2010). Kültür aynı zamanda bir sosyal kimlik formudur ve topluluklar arasındaki farklılıkları belirler (Jenkins, 2016; Bilgin, 2007; Bilgin, 1999). Kültür ve toplum arasındaki ilişkisellikte önemli alt başlıklardan birisi kuşkusuz kültürün zamanla değişen bir dinamizme sahip oluşudur. Bu bağlamdan hareket edildiğinde kültürün, zamanla eskiye kıyasla bir toplulukta farklılaşabileceğini gözlemlemek mümkündür. Sosyolojik olarak bu algısal gerçekliğin toplumsal değişme kavramına karşılık geldiği aşikârdır. Toplumsal değişme, varolan gerçekliği geçmişe kıyasla değerlendirir ve nelerin sabit kaldığı nelerin değiştiği üzerine akıl yürütür. Böylece dünya topluluklarının sosyolojik tarihi, aynı zamanda toplumsal değişmelerinin de tarihini sunar (Fairclough, 2003; Aydın, 2015; Çınar, 2014; Erkilet, 2007; Weinstein, 2010; Highmore, 2010).

Toplumsal değişme temelde insanın kendisini çevreleyen koşullardaki farklılaşmalara uyum yeteneğinden ortaya çıkmaktadır. İnsanın çevresel değişimlerle uyum sağlaması topluluk içerisinde yaşıyor olması açısından önemli bir göstergedir. İnsanın uyum yeteneği, onun aynı zamanda aktif olarak gündelik hayatına müdahale etmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu, aynı zamanda toplumun daima bir yeniden kurulma süreci içinde olduğunu göstermektedir (Sunar, 2015:2). Bu süreç aynı zamanda Giddens’in yapılaşma kuramında betimlenen özelliklerin bir yansımasıdır. Giddens’a göre toplumsal yapı, bir bina gibi insan eylemlerinden bağımsız olarak var olan fiziksel yapıya benzemez. Yapı, her an onu oluşturan *yapı taşları* yani sizin ve benim gibi insanlar tarafından yeniden kurulmaktadır (2000:6). Bourdieu ve Wacquant’ın aktarımında da toplumsal beğenilerin birey ve toplum arasında kurulan ilişkilerde inşa edildiği gerçekliği karşımıza çıkmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2003:117). Böylece toplumsal değişmelerin gündelik hayattaki etkileşimlerle ilerleyen inşa süreçleriyle evrildiği anlaşılmaktadır. Toplumsal değişme, insanın salt gündelik hayatını ilgilendiren bir gerçeklik değildir. Aynı zamanda toplumun kültürünü, yapısını ve kurumlarını da ilgilendiren geniş bir kavramdır (Sullivan, 2009:477). Kültür, toplumsal değişimin bir bütün olarak görülebileceği başlıca alanlardan birisidir. Bu bağlamdan hareket edildiğinde toplumsal değişimin görünür olduğu maddi ve manevi bileşenler, aynı zamanda kültürel değişimin de bir uzantısı olmaktadır. Kültürel pratiklerin gündelik hayatı düzenleyen maddi-manevi göstergeler olduğu düşünüldüğünde, toplumsal değişmeler üzerinde çalışma yapmanın, içerisinde yaşanan toplumsal gerçekliği anlamak için önemli bir adım olduğu görülecektir.

Hazırlanmış olan bu çalışmanın hareket noktası temelde kültürel hayatın toplumsal değişmeden etkilenme biçimlerini tartışmak olmuştur. Toplumsal değişimin tercih edilmesi Giddens’in modern dünyayı tanımlarken kullandığı “kontrolden çıkmış olma hali”yle doğrudan ilişkilidir. İnternet teknolojilerinin belirgin etkisiyle de toplumsal değişmelerin hızı önceki sistemlerdekinden daha yüksek olmaktadır (Giddens, 2014:30). Toplumsal değişmeden hareketle çalışmanın hikâyesini yazdığı örneklem alanı Karabük/Safranbolu’dur. Çalışmanın kendisini konumlandığı ana teorik çerçeve, toplumsal değişimin gündelik hayatlar üzerindeki izdüşümleridir. Gündelik hayatın önemsenmesindeki temel kaygı, toplumsal değişme ile kültürel pratiklerin çarpıştığı alan olmasıdır. Burası aynı zamanda hayat tarzlarının sunulduğu gösteri dünyasıdır. Hayat tarzları, rutinleşmiş pratiklerdir, yani giyim, beslenme davranış alışkanlıklarına ve diğerleriyle karşılaşılacak ortamlara dahil olan rutinlerdir (Giddens, 2014:111). Bu bağlamdan hareketle Safranbolu’daki sosyal, kültürel, dini ve ekonomik hayatta geçmişten bugüne yaşanan değişim ve dönüşümleri saptamak amaçlanmıştır. Bu değişimlerin sıfır noktası olarak Demir Çelik Fabrikası’nın Karabük’te 1937 yılında temellerinin atılması belirlenmiştir. Bahsi geçen sıfır noktası, sanayileşmenin Karabük’ü ve çevresini değiştirdiği bir başlangıçtır. Çünkü *Demir Çelik Fabrikalarının kurulmasıyla Karabük Türkiye’yi başka bir modernleşme sürecine taşıyacaktı* (Kütükcüoğlu, 2012:20). Sıfır noktası Mübeccel Belik Kıray’ın Ereğli’de yapmış olduğu araştırmada kullanma biçimine gönderme yapmaktadır. Kıray’ın Herskovits’ten aktarımına göre kültür

değişimleri araştırmalarında genellikle geriye doğru gidilerek bir sıfır noktası ya da temel çizgisi bulunmaya çalışılmaktadır (Kıray, 2000:1). Dolayısıyla toplumsal değişme araştırmalarında da bu kavramın kullanılabilir olduğu görülmektedir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler ise bu değişimleri destekleyici araçlar olarak düşünülmüştür. Çalışma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmış ve Safranbolu’da yaşayan yerel halk ile yapılan mülakatları kullanmıştır. Safranbolu’da uzun süredir yaşadığı tespit edilen 17 kişiye 11 adet soru yöneltilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, sosyal kurumların, insan ilişkilerinin ve değerler sisteminin meydana getirdiği fonksiyonel bütünü, toplumsal değişimin kültürel pratikler üzerinde yarattığı etkilerden yola çıkarak belirlemektir. Bu bağlamdan hareketle araştırma, bir sosyal yapı analizi olarak sunulmuştur. Analiz için araştırmanın tercih ettiği temel metodolojik yol izlediği, etnografik bir kent okuma pratiğidir. Araştırmacıların içerisinde yaşadıkları mekânın bir parçası ve uzun süredir Safranbolu’da yaşıyor olmaları bu anlamlandırmanın temel besleyici kaynağı olmuştur. Etnografik sunumu destekleyici teknikler olarak gözlem ve mülakat kullanılmıştır. Çalışmanın ilk kısmı, *Safranbolu’da Gündelik Hayatın Sosyolojisi* olarak belirlenmiştir. Gündelik hayatın sosyolojisi denilince, aslında kültürel pratiklerle ve alışkanlıklarla iç içe geçmiş bir sosyal ilişki ağının çözülmesi akla gelmektedir. Bu ağ, insanların bir arada yaşama kültürüyle oluşturduğu yaşama biçimleri olmakla birlikte, geçmişten bugüne taşıdıkları sosyal sermayedir. Sosyal sermayeden kasıt, kültürel pratiklerin sosyal ilişkilere yansıyan biçimidir. Bu sermaye, aynı zamanda bireylerin hayat boyu sosyalleşme süreçlerinde içerisinde yer aldıkları sosyal sistemin kendisidir. Toplumsal kontrol mekanizmalarından toplumsal ilişkilerin düzenlenmesine, paylaşımlardan inanç ve dünya görüşlerine kadar birçok alanda belirleyici olan bu sermaye biçimi, bireyleri kendisine sıkıca bağlayarak onların bir sonraki kuşakla bağlarını sağlamakta ve toplumsal olma halini sürekli güncel tutmaktadır. Çalışmanın ikinci bağlamı ise saha çalışmasından elde edilen veriler üzerine kurulmuştur. Burada Safranbolu’da yapılan gözlemler ve mülakatlardan elde edilen veriler *Safranbolulu olmak, mekânsal değişimler, dini hayat, sosyo-iktisadi hayat ve sosyal ilişkiler* alt başlıklarında çözümlenmiştir.

2. TOPLUMSAL DEĞİŞME BAĞLAMINDA GÜNDELİK HAYATIN SOSYOLOJİSİ

Sosyolojinin bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkışına kaynaklık eden temel gerçeklik, sanayileşme ile toplumsal yapıdaki sabitliklerin köklerinden sarsılması olmuştur. Üretim sisteminin değişmesi, yeni sınıfların ortaya çıkışı, kırsal alanlardan kentlere doğru göçler, demografik yapının değişmesi vb. gibi birçok yeni durumun bu sabitlikleri sarsan parametreler olarak karşımıza çıktığı görülür. Durkheim’in toplumsal işbölümü üzerinden ortaya koyduğu organik ve mekanik dayanışma sınıflaması, ortaya çıkan yeni gerçekliğin anlamlandırılması çabasını yansıtır. Durkheim’in benzer şekilde toplumsal bozulmaları anlatmak için kullandığı anomi kavramı da gerçekleşen değişimin toplumda yarattığı huzursuzluğu dile getirmek içindir (Durkheim, 2015). Marx’ın sınıf çatışması üzerine kurulu diyalektik yöntemi de benzer şekilde toplumsal değişmeye gönderme yapar. Marx, burjuva ile proleterya arasında üretim araçlarını ele geçirme üzerinden süre gidecek sınıf mücadelesi sonunda sınıfsız bir topluma evrildiğinde toplumsal dönüşümün tamamlanmış olacağından bahsetmişti (Aron, 2014). Weber’in geleneksel otoriteden bürokratik otoriteye doğru değişimini anlatan toplumsal yapı çözümlemeleri (2006), Comte’un toplumları sınıfladığı ve modern toplumsal yapının dinamiklerini anlattığı üç hal yasası (2001) ve Spencer’in sanayi toplumu çözümlemelerinin de aynı amaca hizmet ettiği görülür. Böylece bütün çözümlemelerin toplumda meydana gelen değişimler üzerine yapıldığı anlaşılmaktadır (Slattery, 2008; Ritzer, 2013; Bottomore ve Nisbet, 1997).

Toplumsal değişimin bir ilerleme ya da gelişme olarak algılanması, kavrama yüklenen anlamlarla doğrudan ilişkilidir. Örneğin modern dönemde değişimin algılandığı bağlam olumlu

ilerleme şeklinde olmuştur. Tarihsel okumalardan yola çıkarak yapılan toplum sınıflamaları bu ilerlemenin düz bir çizgide her daim ileriye doğru olduğunu ortaya koymak için yapılmıştır. Ancak yeniye karşıt söylemlerle kendisini kuran muhafazakâr düşünce gündelik hayatın çözülüşüne karşı kendi reçetelerini önermiştir. Öyle ki daha sonraki dönemlerde dünyanın gittikçe karmaşılaşması ve bütün toplulukların birbirini etkileyecek bir süreç içerisinde kaybolması değişimin geriye doğru gidiş olarak yorumlanmasına kaynaklık etmiştir (Ritzer, 2011). Sunar’a (2015:9) göre geriye doğru gidiş söylemi, bir değer sorunu olarak algılanmaktadır. Değer sorununu üreten temel mekanizma, kültürün maddi unsurlarındaki değişim hızının manevi unsurlara göre daha hızlı gerçekleşiyor olmasıdır. Özellikle Ogburn’un kültürel gecikme kuramının burada belirleyici bir toplumsal değişme analizi için kullanıldığını göstermektedir. Ogburn, bir kültürün maddi unsurlarının daha hızlı, maddi olmayan unsurlarının ise daha yavaş değiştiğini, bu iki unsur arasında bir boşluğun ortaya çıktığını ve aralarında yeterli bir bütünleşmenin olmadığını vurgulamak için kültürel gecikme kavramını geliştirmiştir (Kızılcılık, 1994:411). Kültürel gecikmenin toplumsal anlatıda kendine karşılık bulduğu söylem *nerde o eski günler* şeklinde özetlenen bir gündelik hayat yorumlaması pratiğidir. Çünkü gündelik hayat her ne kadar alışkanlıklardan örülü gibi dursa da yaşama biçiminin gelişi güzel olmadığı görülür. Sosyalleşme sürecinde öğrenilen kültürel şemalar ekseninde toplumsal davranışın gerçekleştiği görülür. Gündelik hayat içerisinde *nerde o eski günler* şeklinde yansımaları bulan karşıtlıklar, aslında geleneksel konumdaki bütünlüğün bozulmasına karşı beliren tepkisel bir korunma talebini yansıtır. Ancak bu talep, toplumsal değişim karşısında kendine yer bulamamaktadır. Dolayısıyla değişimi kültürel çözülme olarak etiketleyen bir kuşağın varlığı dikkat çekmektedir. Çözülme, aynı zamanda Ogburn’un da bahsettiği biçimle aynı çerçeve içerisinde toplumsal değişmeye yüklenen olumsuz anlama gönderme yapmaktadır. Bu bağlam, insanın bedensel değişimine verdiği tepkiyle aynı paralelde ilerlemektedir. Biyolojik değişimin kabulünün zor olması bu bakımdan destekleyici bir açıklamadır. Bu anlamlara karşıt olarak insanın çevresine maddi olarak yüklediği anlamlar çoğunlukla olumludur. Örneğin tecrübe bu bağlamda olumlu bir değişim yorumlamasıdır, çünkü nicelik açısından yaşanmışlıklar toplamıdır. Evlilik, aile kurma, mülkiyet sahibi olma, para kazanma, statü, roller vb. birçok toplumsal kazanım birer değişim pratiğidir. Bütün bu betimlemeleri bir bütün olarak *toplumsal değişim imajı* kavramıyla çerçevelendirmek mümkündür. Burada temel bağlam kavramın içeriğini doldurma şeklinin nasıl olacağıdır. Gündelik hayat sosyolojisi, tam da bu anlamların nasıl yapıldığı ile ilgilidir. Nitekim Safranbolu üzerinden okuması yapılan bu gerçeklik, aynı zamanda *geleneksel bir dekor* içerisinde yeniye uyum sağlamaya çalışan insanların hikâyelerinden oluşmaktadır. Gündelik hayata atfedilen bir kutsallığın söz konusu olduğu bu durumda bireylerdeki genel kabulün de geleneksel dekorun değişmemesi, bozulmama ve sabit kalması gerektiğidir. Giddens’in (2014:16) vurguladığı biçimde modern dünyada hayat tarzı kavramı özel önem kazanmıştır. Gelenek gücünü yitirdikçe ve gündelik hayat yerel ve küreselin diyalektik etkileşimi temelinde yeniden inşa edilmektedir. Çünkü modern öncesi hayatta gelenek ve yerleşik alışkanlıklar hayatı nispeten sabit kanallar içerisinde düzenlemekteydi (Giddens, 2014:110).

Gardiner’e göre gündelik hayat tutumların, pratiklerin ve bilişsel yapıların homojen ve farklılaşmamış bir bütünüdür (2000:5). Gündelik hayat, bireyi pasif olarak algılamaktan ziyade ona aktif bir misyon yükler. İnşa edici ve yönlendirici role sahip birey yapıp ettikleriyle toplumsal yapının temel çerçevesine de etki eder. Bennett (2013:13-14), toplumsal normların bireyler tarafından pasifçe kabul edilmediğine inanmanın Weber ve Mead ile başladığını aktarmaktadır. Bu durumun, sonrasında Schütz, Berger ve Luckman gibi kuramcılarının yapıtında da fenomenolojik yaklaşımla sistematik hale geldiğini belirten Bennett, gündelik hayatın bireylerin onlara yüklediği anlamlardan bağımsız olamayacağına vurgu yapmaktadır. Gündelik hayatın temel çerçevesini ele alan çalışmalardan en önemlisi Erving Goffman’a aittir. Goffman (2016), sosyal etkileşimin toplumsal davranışın başlıca belirleyicisi olduğunu söylemektedir. Gündelik hayat, bireylerin

performanslarının toplamıdır. Performans, bireyin gündelik hayatı sahne önü ve sahne arkası olarak düzenlenen toplumsal bir sistem içerisinde *miş gibi davranış* ile *doğal davranış* arasında bir denge kurma oyununun dışı vurumudur. Kuşkusuz Bennett'in (2013:16-17) gündelik hayatın kültürel olarak inşa edilen çok çekişmeli bir alan olduğu betimlemesini de gözden kaçırmamak gerekir. Böylece toplum nasıl yaşamamız gerektiği sorusuna verilen yanıtların toplamından oluşmaktadır. Böylece hazırlanmış olan bu çalışmada gündelik hayat, kültürel bir inşa alanı olarak tanımlanan biçimiyle sınırlandırılmıştır.

Gündelik hayatın sosyolojisi bu çalışmada kendisini, Bennett'in (2013) kapitalizm, tüketim toplumu ve kültür endüstrisi üçleminde yaptığı tespitlerinden uzakta tanımlıyor. Bağlamda ortaklık gündelik hayatın dönüşümü ve değişiminde merkezi role sahip kitle iletişim araçları, teknoloji, bilimsel gelişmeler ve küreselleşmedir. Gündelik hayat sosyolojisinde toplumsal değişmeyi merkeze koyan bir çözümleme şu başlıklardan hareket etmektedir. Gündelik hayatın içerisinde geçtiği fiziksel alan, betimlenmesi gereken ilk temalardan birisidir. Çünkü toplumun içerisinde yaşadığı ve bireylerin gündelik pratiklerini deneyimlediği alan, fiziksel çevreden bağımsız değildir. Fiziksel çevre, bütün unsurlarıyla bireyler üzerine baskı yapmakta ve onların kültürel pratiklerinin akışını belirlemektedir. Çünkü *her topluluk mutlaka belirli bir coğrafi yer üzerinde bulunmak zorundadır*. Burada fiziksel çevreyi üç alt başlıkta algılamak gerekir. Birincisi *dış mekân biçimleri* olarak adlandırabileceğimiz konutların kat sayıları ve biçimleri, farklı kültürel etkilerin izlerinin tespit edilmesi, bahçe ve bağ düzenlemeleri, yer adları, fiziki ve coğrafi unsurlar vb. İkincisi *fiziksel çevrenin iç unsurlarını* kapsamaktadır. Mekânların iç mimarî tarzı, oda sayıları, oda isimleri, kullanılan eşya çeşitleri ve döşeniş tarzları, özel ev eşyası adları, süsleme çeşitleri ve estetik unsurlar vb. Sonuncu başlık ise *çevrenin tarihi dokusudur*. Geçmişten bugüne mekânların farklılaştığı noktaları ya da geçmişle bugünün ortaklıklarına işaret eder. *Nüfusun demografik yapısı* da başlıca temalardan birisidir. Nüfusun demografik yapısından kasıt, *yaş, cinsiyet, medeni durum, gelir durumu, eğitim durumu, aile büyüklükleri* vb. gibi temel özelliklerin belirlenmesidir. Göçün oluşturduğu etkilerin, gündelik hayat içerisindeki yerinin tespit edilmesi önemli bir alt başlıktır. Sosyal değişimin gerçekleştiği ve kültürel farklılıkların ortaya çıktığı önemli anların bu göçler sonucu oluşan dönemler olduğuna dikkat çekmek önemlidir.

Gündelik hayat içerisinde *gelir farklılıklarının insanların gündelik hayatlarını nasıl şekillendirdiği* (sosyal tabakalaşma biçimleri) önemli bir çözümlemedir. Çünkü gelir durumu, tüketimden sosyal ilişkilere, aile içi rollerden sosyal çevre algısına kadar birçok alanda yönlendirici olabilecek bir toplumsal gerçekliktir. Amaç, yüksek, orta ve alt gelir gruplarına göre insanların dağıldığı alanların ve sonrasında bu alanların kıyaslanarak farklılıklarının ve ortaklıklarının tespit edilmesidir. Bu tespit, gündelik yaşama pratikleri arasında iç içe geçen alanları gösterecek olması bakımından bizce önemli bir başlıktır. Gündelik hayatın en önemli parçalarından *bir diğeri meslekler ve ekonomik hayatın işleyiş biçimidir*. Bu bağlam, meslekler ile mekân arasındaki ilişki ve meslekler ile kültürel hayat arasındaki ilişkiler çerçevesinde ele alınmalıdır. Kuşkusuz meslek hayatı içerisinde geleneksel meslek alanları olmakla birlikte modern hayatın ortaya çıkardığı meslekler de eklenmektedir. Ekonomik hayatın işleyiş biçimleri söz konusu olduğunda ise *gelir dağılımları ve geliri elde etme biçimleri* önem kazanmaktadır. Gündelik hayat sosyolojisi içerisinde *serbest zamanın değerlendirilme biçimleri* de ayrıca önemli bir başlıktır. Bu uğraşlar genelde örgütlenmiş ve örgütlenmemiş biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Kuşkusuz bu pratiklerde cinsiyete göre farklılaşmalar olabilmektedir. Böylece kadın ve erkeklerin ayrı ayrı ve ortak yaptıkları etkinliklerin çözülmesi önemli bir noktadır. Gündelik hayatın çözülmesinde *dinsel yaşantı ve geleneksel inançlar* önemli birer parametredir. Dinsel yaşantı, toplum hayatının tanınması ve anlaşılmasının güç bir yönü olarak kabul edilir. Bununla birlikte sosyal değişimin en büyük etkisi din üzerinde görülür. Gündelik hayat pratiği içerisinde *mutfak kültürü ve yemek kültürü* de önemli bir temadır. Çünkü yemek, sadece fiziksel ihtiyaçların giderilmesi değil, sosyolojik olarak toplumsal ilişkilerin ve

kültürün dışı vurumudur. *Yemek tarzları ve tüketilen besinler, yemek etrafında oluşan tören ve kutlamalar, mutfak araçlarının biçimleri* gibi birçok alt unsur, araştırmalar için önemlidir. Burada yemeklerin hazırlanış biçimlerinden ziyade, *yemek kültürünün oluşma biçimleri, gelir durumlarına göre oluşan farklılıklar, köyler arasında oluşan farklılıklar, yemekli kutlama ve toplantılar* gibi birçok tema gündelik hayatın kültürel inşasının içeriğine girmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN ORGANİZASYON YAPISI VE METODOLOJİSİ

1937 yılında *Karabük Demir Çelik Fabrikaları*’nın tesisi ile Karabük’ün sanayi ile özdeşleşen kent kimliği göçlerle birlikte şekillenmeye başlar. Sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan göçler, Karabük’ün sosyal, kültürel ve fiziksel çevresini de sürekli değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Fabrika kuruluşuna başlanırken ilk önce 400 işçi için iskân yerleri yapılmıştır. Barlas’ın (1971:7) aktardığı bilgilere göre gelen işçiler genellikle Erzincan’ın Yusufeli ve Erzurum’un İspir kazalarındandır. İlk işçilerin temel özelliği fırınları döşeyecek tuğla ustaları olmalarıydı. Bunlar İngilizler yanında çalıştıktan sonra 4-5 ay İngiltere’ye gönderilmişlerdi. Sanayileşme, Karabük’te köy ve meslek hayatını da etkilemiştir. Merkeze yakın köyler dışında, Karabük’e bağlı ilçe köylerinden çalışma amaçlı yoğun bir göç hareketinin önce Karabük/Merkez’e, burada kendilerine çalışma alanı bulamayanlar açısından da şehir dışına özellikle Ankara ve İstanbul’a olmuştur. Meslek hayatının etkilenmesi ise özellikle geleneksel el işçiliğine dayalı meslekler için söz konusudur. Usta-çırak ilişkisi üzerinden devam eden meslekler, ustaların işi öğretecek adam bulamamalarından dolayı yavaşça kaybolan miras içerisine girdiği görülmektedir. Çünkü hem sanayileşmenin getirdiği yeni imkanlar hem de geleneksel mesleklerden sağlanan gelirlerin düşmesi, insan sermayesinin köylerden ve ilçeden uzaklaşmasına neden olmuştur. Daha iyi yaşam koşulları ve kaliteli bir hayat kaygısı, Karabük’e bağlı ve ulaşımı uzak köylerde yaşayanlar için yeni bir alternatif üretme unsuru olmuştur. Kuşkusuz bu süreçler, Türkiye’deki genel göç profiliyle ve göç hareketleriyle ortak paydada buluşur. 1950 sonrası sosyal değişimin ortaya çıkışında da göçlerin her yönüyle belirleyici olduğu görülmektedir (Tezcan, 2011; Tekeli, 2008; Kaya ve Şahin, 2007).

Çalışmaya konu olması bakımından Safranbolu, Karabük’ün gelişmiş ilçelerinden birisidir. Nüfus yapısı Karabük’ün diğer ilçeleriyle (Yenice, Eskipazar, Eflani, Ovacık) ile kıyaslandığında oldukça dinamik bir hareketli bir merkez görünümü çizdiği görülür. Çok eski bir yerleşim yeri olması, ulaşım imkanları, Karabük merkezine göre hava kirliliğinin olmaması, turizmi vb. gibi nedenlerle Safranbolu’nun oldukça dinamik bir nüfusa sahip olduğu görülür. Safranbolu’nun geçmişten bugüne nüfus yapısına bakıldığında karşımıza çıkan temel durumları şu şekilde sıralamak mümkündür. Doğanlp-Votzi’nin (2005) çalışmasında Safranbolu’nun nüfusunun 19. yüzyılın sonlarına doğru yaklaşık 7.500 olduğu anlaşılmaktadır. Aynı çalışmada 1923’de Yunan Ortodoks nüfusun mübadele Yunanistan’a göç ettirilmesi sonucunda Safranbolu nüfusunun 5000’e düştüğü anlaşılmaktadır. Safranbolu’nun nüfusu 1940’lara kadar bu şekilde kalmıştır. 1939’da Karabük Demir Çelik Fabrikası’nın açılması ile birçok zanaatkar ve çiftçi fabrikada çalışmak için Safranbolu’yu terketmiş ve Karabük’ün nüfusu 10.000’e çıkmıştır. Bununla birlikte dışarıdan gelen göçlere rağmen Safranbolu’nun nüfusu 1940’lardan sonra yaklaşık 20.000’e çıkmıştır. 1997 yılında 44.788 olan nüfus, 2000 sayımına göre 31.697’si merkezde, 15.560’ı ise köylerde olmak üzere 47.257’dir. 1997 yılı Safranbolu Belediyesi nüfusu 32.150’dir (Doğanalp-Votzi, 2005:315-316). Yakın dönem nüfus yapısına bakıldığında 2014 yılında 58.295 olan nüfusun 2016 yılında 63.965’e yükseldiği görülmektedir. 2016 yılı verilerinde Safranbolu nüfusunun cinsiyetine bakıldığında bu sayının 32.700’ü erkek, 31.265’i ise kadındır. Bu sayılar, geçmişten bugüne Safranbolu’nun nüfus açısından değişen yapısını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Safranbolu nüfusunun dinamik bir görüntü çizmesinde turist sayısının da önemli bir faktör olduğu görülmektedir. 2 Şubat 2017 tarihinde ulusal basına yansıyan haberde Unesco kenti Safranbolu’nun nüfusunun 10 katı turist ağırladığından söz edilmektedir. 2016 yılı itibarıyla Safranbolu’yu ziyaret eden turist sayısı 615 bin 432’dir (Özler,

2017). Turizm ve turist olgusuna dikkat çekilmesinin temel nedeni Safranbolu'daki toplumsal değişmelerin merkezinde yer alıyor olmasıdır.

Kütükçüoğlu'na göre (2012:201) *Safranbolu, 1960'lı yıllara kadar konut-sokak-çarşı ilişkilerini korumasını bilmiştir. Yazara göre Fabrikanın mekansal olarak ilk dönemlerde sınırlı bir etkisi olmuştur. Ancak daha sonrak süreçte Kıranköy adı verilen bölgenin hızlıca büyümesi söz konusu olmuştur. Özellikle 100 dükkanlar ve Bağlar bölgesinin büyüüp değişmesi, göç sonucu oluşan bir durum olması bakımından dikkate değer bulunmuştur. Bugün Safranbolu üç temel bölgeden oluşmaktadır. Eski şehir merkezi olarak bilinen Çarşı bölgesi'nde tarihi mekanların ve el zanaatları dükkanları yer alır. Günümüzde müze olarak kabul edilen bu yer aynı zamanda koruma altına alınmıştır. Resmi adıyla Misakı Milli, 1923 yılındaki büyük nüfus değişikliğine rağmen Safranbolu'nun yerlileri tarafından Granköy olarak (Kıranköy) adlandırılan bölge ikinci yerleşim alanıdır. Bu alan geçmişte Rum nüfusun yaşadığı alanın kendisi olarak bilinmektedir. Son bölge ise Bağlar adıyla bilinmektedir. Bağlar 19.yüzyılda Safranbolunun varlıklı ailelerinin yazlık olarak kullandığı bahçeli konaklardan oluşan bölgenin adıdır. 1923 yılına kadar Rumlarla müslümanların burada birarada yaşadıkları görülmektedir (Doğanalp-Votzi, 2005:313).*

Kuşkusuz geçmişten bugüne sanayileşmenin getirdiği sürecin etkisiyle geleneksel geniş aile biçimlerinin değişmesi, çekirdek aileye dönüşüm, apartman hayatının başlaması ve özellikle çocukların evlendikten sonra ayrı evlerde yaşama talepleri, bu mekansal değişimin ortaya çıkışında önemli ara faktörler olmuştur. Ancak geçmiş ile bugün arasında bir kıyaslama söz konusu olduğunda Demir-Çelik İşletmeleri'nden emekli olanların Safranbolu'ya yerleştiklerini ifade etmek mümkündür. Safranbolu'nun yerli sakinlerinin de kimisinin hala ilçe merkezinde ikamet ettiği, kimisinin ise büyükşehirlerde yaşadığı görülmüştür. Safranbolu'nun köyleri ise diğer köylere göre daha az göç vermekle birlikte görece göçün olduğu yerleşim alanlarından birisidir. Süha Arın'ın yönetmeliğini yaptığı "Safranbolu'da Zaman" belgeseliyle 1977'de koruma ve turizm alanında ilk adımlarını atan Safranbolu, 1994 yılında Unesco tarafından Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır (bkz.Kütükçüoğlu, 2012). Konakların turizme açılışı böyle başlamış, turizmcilikle uğraşan kesimler ortaya çıkmış, Safranbolu'ya ilgi ulusal ve uluslararası alanda artmıştır. Bu durum çok yoğun bir şekilde gözlenemese de Safranbolu'ya doğru bir sosyal hareketliliğe neden olmuştur. Kardemir'in Karabük'te uzun yıllardır önemli ve neredeyse tek çalışma kapısı olması ve istihdam alanının kısıtlı olması ise Karabük gibi Safranbolu'da da önemli bir genç nüfusun şehir dışında okumasına ve daha sonrasında da şehir dışında bir işte çalışmasına neden olmuştur. Ancak Safranbolu'da yerleşimin artışıyla ihtiyaçlar çoğaldığı için yeni ekonomik alanlar ortaya çıkmış ve bu da nüfusun doğal olarak büyük hızla olmasa da artışına neden olmuştur (bkz. Sağır, 2016). Safranbolu günümüzde, geleneksel mimari yapısını ve bazı kültürel pratiklerini sürdürmekle birlikte, modern yaşamın getirdiği birçok değişim karşısında kuşaklararası bağlantılarını kaybettiği bir mekânın kendisi olmuştur.

Araştırmanın konusu, Safranbolu'da meydana gelen toplumsal değişimin nitel veriler yardımıyla okunması ve değişimin nedenleriyle birlikte saptanmasıdır. Bu kapsamda uzun süredir (kapsamım 25 yıldan uzun süredir) Safranbolu'da ikamet eden "yerel halk" ile kartopu örnekleme de kullanılarak mülakat yapılmıştır. Araştırmamız kapsamında 17 Safranbolu yerlisi ile yüz yüze mülakat yapılmıştır. Katılımcıların seçiminde 45 yaş ve üstü olması, 25 yıldan uzun süredir ve sürekli olarak Safranbolu'da yaşıyor olmaları, konu hakkında bilgili ve tecrübeli olmaları, geniş kapsamlı bilgi sunacak kişiler olmaları tercih sebebi olmuştur. Ayrıca katılımcıların şehir merkezinde oturuyor olmalarına özellikle dikkat edilmiş, köyler ve kırsal alanlar çalışma dışında tutulmuştur. Bu kapsamda 9 aylık çalışma sonucunda 20 kişi belirlenmiş, ancak 17 kişi üzerinde karar kılınmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Nitelikleri

Katılımcıların Yaş Aralığı			Katılımcıların Mesleki Dağılımları		
Seçenekler	F	%	Seçenekler	F	%
46-61	3	%17,64	Esnaf	5	%29,41
62 Yaş ve Üstü	14	%82,36	Eczacı	2	%11,76
Toplam	17	%100	Araştırmacı	3	%17,64
Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı			İtfaiyeci	2	%11,76
Seçenekler	F	%	Vakıf Görevlisi	1	%5,88
Kadın	5	%29,41	Emekli	3	%17,64
Erkek	12	%70,59	Ev Hanımı	1	%5,88
Toplam	17	%100	Toplam	17	%100
Safranbolu’da İkamet Etme Süreci					
Seçenekler	F	%			
25 Yılden Kısa Süredir Safranbolu’da İkamet Eden Kişi	-	-			
25 Yılden Uzun Süredir Safranbolu’da İkamet Eden Kişi	17	%100			

Mülakat formu 11 sorudan oluşturulmuştur. Sorular hazırlanırken çalışmanın teorik çerçevesini şekillendiren gündelik hayat sosyolojisinde yer alan temel başlıklar belirleyici olmuştur. Soruların içeriğinde *"Safranbolulu olmanın Safranbolulular açısından tarifi, Safranbolu’da ev yaşam kültüründeki değişimler, Safranbolu’da eski mahalle hayatındaki değişimler, yemek kültürünün değişimi, dini hayat ve pratiklerdeki değişimler, geleneksel meslekler ve ekonomik hayattaki değişim ile Karabük ve Safranbolu arasındaki kültürel farklar ve Kardemir’in buna etkisi"* gibi gündelik hayata dair pratikler yer almıştır. Safranbolu’da kuşaklar boyunca ikamet eden ve buranın yerlisi olarak tabir edilen kitlenin giderek azalması, bazı Safranbolulu yerlilerin uzun süredir başka bir şehirde ikamet ediyor olması, bazı yerlilerin çok yaşlı olması ve meslek sahibi olanların da vakit yokluğu gerekçesiyle katılımcı bulmada sıkıntılar yaşanmış ve katılımcı sayısı 17 ile sınırlı kalmıştır. Görüşmeler ortalama 1 saat ile 2 saat arasında sürmüştür. Katılımcıların niteliklerine bakıldığında örneklem gurubuna dâhil edilen kişilerin Safranbolu’da uzun süre ikamet etmiş olmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca yaş grubu olarak da 45 yaş ve üstü kitle seçilmiştir. Toplumsal değişimin kültürel pratikler üzerindeki etkisini değerlendirebilmek için kuşaklararası bağlantılar oldukça önemlidir. Bahsi geçen bu bağlantılar aynı zamanda toplumsal belleğin karşılığı olarak geleneklerin dışavurumudur. Kültürel bellek ve geleneklerin tarihsel süreçlerde nasıl değiştiği ve dönüştüğünü keşfetmek için ağırlıklı yaş gurubu 60 yaş ve üstü seçilmiştir. Katılımcıların meslek profiline de gündelik hayatla iç içe meslekler olduğu görülmektedir. Böylece katılımcıların çalışmanın nitel bir araştırma desenine uygun olacak şekilde seçilmesine dikkat edilmiştir. Araştırmacıların içerisinde yaşadıkları mekânın bir parçası ve uzun süredir Safranbolu’da yaşıyor olmaları bu anlamlandırmanın temel besleyici kaynağı olmuştur. Ayrıca çalışmada etnografik sunumu destekleyici teknik olarak gözlem kullanılmıştır.

4. GEÇMİŞTEN BUGÜNE SAFRANBOLU’DA GÜNDELİK HAYATIN DEĞİŞİMİ ÜZERİNE

4.1. Safranbolulu Olmak: Farklılaşma mı Bütünleşme mi?

Günümüz şartlarında gündelik hayat, kent hayatı içerisinde kurulmakta ve gündelik hayatın akışkanlığı kent gündemiyle paralel ilerlemektedir. Türkiye’de kent hayatının çoğunlukla sanayileşmenin getirdiği göçler sonrası olduğu görülmektedir. Mekân göçle bir defa kurulduğunda sosyal ilişkilerin temel belirleyici faktörlerinden birisi yabancıya dair tutum ve algılar üzerinden gitmektedir. Kent içi alanlarda oluşan tabakalaşma katmanları da gündelik hayatın düzenlenmesinde

belirleyici bir diğer farklılıktır. Gelir durumu bakımından tabakalaşma piramidinin üst katmanında yer almak, kente ve kent sakinlerine dair bakış açısını önemli derecede etkilemektedir. Statüler ve meslekler de bu bağlamda tabakalaşmanın yarattığı ayrışmaları destekleyici mekanizmalardır. Ayrışmanın diğer bir kaynağı ise yabancılık imajından beslenmektedir. Yabancı, şehre ait olmadığı düşünülen kimselere yapılan bir etiketlemedir. Türkiye için genel geçer bir tablo çizilmek istendiğinde kentteki bu ayrışmanın kaynağının daha önce de ifade edildiği üzere göç sonrasıdır. Köy ya da kırsal yerlerden ve farklı şehir ya da kasabalardan gelmiş olmak yabancı sayılmak için yeterli sebeplerdir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan birisi bahsi geçen ayrışmanın bir dışlama mekanizmasından ziyade kentle bütünleşmenin ve kent içi sosyalleşmenin belirleyici bir aracı olma ihtimalini ifade etmesidir. Yabancıya atfedilen temel tutumlar çoğunlukla mekânda ortaya çıkan kırılmalar, çözümler ve toplumsal değişimlerdir. Konutlar arasında meydana gelen farklılaşmalar, mekânsal yoksulluğun ortaya çıkışı ve şehrin fiziksel olarak görünüşünün değişmesi bir kırılma olarak görülebilir. Kültürel farklılıkların, çakışmaların ve melezleşmelerin ortaya çıkışı da bir çözümler olarak değerlendirilebilir. Mekânda gerçekleşen kırılma ve çözümler, bütün olarak değerlendirildiğinde toplumsal değişim kavramına denk düşmektedir. Böylece toplumsal değişim, gündelik hayatın bütün olarak etkilendiği bir duruma gönderme yapmaktadır. Toplumsal değişim olgusal olarak geleneklerden kıyafetlere, sofraya kurma biçimlerinden ibadetlere, ev içi organizasyonlardan cadde-sokak görünümüne kadar gündelik hayatın hemen her alanını kapsayan sosyolojik bir sürecin kendisine karşılık gelmektedir.

Çalışmanın saha odaklı görüşmelerde katılımcılara yöneltilen ilk sorunun doğrudan ifade biçimi *Safranbolulu olmanın bireyler için ne anlam ifade ettiği* iken; alt anlamsal sorgulama bağlamı ise *mekânsal ayrışmaların ve kırılmaların varolup olmadığı, varsa da geçmişten bugüne hangi kodlar üzerinden gittiği* gerçekliğidir. Ayrıca burada dikkat edilen önemli noktalardan birisi, Safranbolulu olmanın kültürel bir kimlik göstergesi olup olmadığının betimlenmesidir. Safranboluluğun gösterge olma hali, kültürel pratiklerin sosyal hayatta ve bireylerin zihinlerinde karşılık geldikleri yerlere ulaşmaya gönderme yapmak için kullanılmıştır. Bu katılımı aynı zamanda bireylerin sosyal kimlikleri olarak ifade etmek mümkündür. Böylece kültürel gösterge kavramı ile kimlik arasında doğrudan bir ilişki kurulmak istenmiştir. Soruya verilen yanıtlardan ilki *Safranbolu'nun geçmişten bugüne taşıdığı kültürel anlamlandırmalar* çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yaşam biçimleri, statüler, ticaret hayatı, yerlilik ya da yabancılık hali gibi birçok yaşamsal gerçeklik bu aktarımda kendine yer bulmuştur:

“Safranbolu'da maddi duruma göre insanların statüleri vardı. Zengin, orta ve alt gelirli gibi. Hepsinin de farklı bir düşüncesi ve yaşam biçimi vardı. Ticaretle uğraşıldığı için Safranbolu'da saray tarzı yaşam vardı denebilir. Safranbolu'nun ayrıcalığı da maddi duruma göre şekillenmiştir. Safranbolulu olmanın ayrıcalığı da maddi durumun biraz daha iyi olmasından gelir fakat şunu da belirtiyim: Safranbolu yerlisi kimseyi dışlamaz” (Kadın, Eczacı, 92 yaşında).

Safranbolu'ya aitlik göstergesinin yansıması olarak düşünülmüş *Safranbolulu olmak* ifadesini destekleyen diğer bir bağlam ise Safranbolu'nun geçmişinin oldukça eskiye gitmesidir. Katılımcılardan birisi bu durumu; *“Safranbolu, çok eski bir geçmişe sahip bir yerleşim merkezidir” (Erkek, Araştırmacı, 76 yaşında)* şeklinde ifade etmiştir. Safranbolulu olmayı mutluluk duygusuyla özdeşleştirmek yaygın bir tutum olduğu gibi, bunu tecrübe etmenin temel uzantısı olarak *Safranbolu'da yaşamak* ifadesinin sıklıkla betimlendiği görülmüştür. *Safranbolulu olmanın* başkaları tarafından *“ayrıştırıcı bir kimlik tutumu”* olarak betimlendiğini, ancak bu tutumun tamamen kendileri dışında geliştiğini aktaran katılımcılardan birisi durumu şu şekilde aktarmıştır: *“Safranbolu kültüründe kimseyi dışlamak yoktur. Safranbolu'ya gelen birisi bize alışabilir kısa sürede” (Kadın,*

Eczacı, 92). Safranbolu kültüründe birlikte yaşamanın her dönemde var olduğunu söyleyen katılımcılardan birisi Safranboluluk ile ayrıcalıklı olmak arasındaki ilişkiyi şu şekilde kurmuştur:

“Ben doğma büyüme buralıyım ve buralı olduğum için de gurur duyuyorum. Safranbolulu olmak bir ayrıcalık sağlıyor. Diğer kentlerdeki insanlardan farkından ziyade aslında Safranbolulu olmak bir şans veya ayrıcalık taşıyor” (Erkek, Araştırmacı, 65 yaşında).

Safranbolulu olmanın tarif edilme biçimlerinde geçmişe yapılan bir başka gönderme ise Safranbolulu ayrıcalığının yerli kültürle övünmekten geçtiği şeklinde karşımıza çıkmıştır. Yerli kültür kavramının ise geçmişten bugüne taşınan gelenekler ve göreneklerle özdeşleştirildiği, ayrıcalıklı olmanın da Safranbolu’nun böyle bir kültüre sahip olmasından geçtiği aktarılır. Ayrıca kuşaklararası bağlantıların kurulmasında yerli kültürün önemli olduğu düşüncesi karşımıza çıkarken geleceğe de bu şekilde taşınabileceği fikri ağır basmıştır. Ancak kültürlerin gittikçe birbirine benzediği günümüzde popüler kültüre ait uzantıların Safranbolu’yu da diğer yerlerden pek farklı kılmadığı görülmüştür. Bu konuyla ilişkili olarak katılımcılardan birisinin aktarımı şu şekildedir:

“Safranbolulu olmak elbette güzel benim açımdan, ancak Safranbolulu birinin diğer insanlardan, ülkemizin diğer yerlerinde yaşayanlardan pek bir farkı olduğu düşünülemez. Teknolojik aletler var, bizim zamanımız değişti herkesin elinde telefon, internet var. Buraya ta Çin’den, Tayvan’dan gelmişler geçen. Yani artık herkes istediği yere gidebiliyor. Farkı kalmadı hiç bir yerin. O nedenle pek bir fark olduğunu, kaldığını düşünmüyorum artık. Eskiden daha anlamlıydı mesela.” (Erkek, Esnaf, 73 yaşında).

Safranbolu’nun kültürel olarak farklılığının ortadan kalkışında demografik değişim üzerinden yürütülen betimlemeler de görmek mümkündür. Mülakatlarda göçün yarattığı bir sosyal etki olarak insan sayısının artmasıyla, Safranbolu’da birçok eski değerın yitirildiği betimlenmiştir. Karabük’ün bir sanayi kenti olarak ön plana çıkışının demografik, sosyal ve kültürel baskıyı da Safranbolu’ya taşıyan önemli bir toplumsal değişim kaynağı olduğu katılımcıların aktarımlarında karşımıza çıkmıştır. Mülakatlarda Safranbolu’nun ayrıcalık yaratan taraflarından birisinin ise ailelerin eğitim olgusuna verdiği değerle özdeşleştirildiği görülmüştür. Bu özdeşleştirmeye Cumhuriyet döneminden itibaren kadınların da aktif olarak gündelik ve kamusal hayatın içinde olması eklenmiştir. Buna dair bir aktarımı şu şekilde vermek mümkündür: *“Çocuklarını okutmak, Safranbolulu için önemlidir. 1930’dan önce ise kadınların bir müzik aleti çaldığını biliyoruz” (Erkek, Vakıf Görevlisi, 68 yaşında).* Safranbolulu olmanın olumlu özelliklerle betimlenmesi katılımcıların çoğunda karşılaşılan bir durumdur. Bu konuda detaylı betimlemelerden birisi şu şekildedir:

“Safranbolulu biri, çağdaş değerlere sahip bir insandır. Bir Safranbolulunun, Safranbolu’yu anlatması ön yargı nedeniyle olumlu taraflardan bakıyor görüşüne neden olabilir. Ancak Safranbolulu, genellikle olumlu özellikleriyle bilinir. Mesela Safranbolu insanları arasında yüz kızartıcı suçlar işleyen insan çok azdır ve güvenilirdir. Safranbolu insanı yardımsever ve misafirperverdir. Onurlarını önemserler ki bu nedenle dertlerini pek dışa vurmazlar. Varlıklı olan Safranbolulular ise, gösterişi sevmediği için mütevazı davranır. Dinlerine bağlıdırlar fakat asla katıcı değildirler. Dayanışma önemsenir” (Erkek, Emekli, 79 yaşında).

Katılımcılara yönelttiğimiz bir diğer soru ise *“Karabük ile Safranbolu arasında kültürel farkların olup olmadığı”* yönünde olmuştur. Bu soruya verilen yanıtlarda dikkat çeken ilk nokta temelde Karabük ile Safranbolu arasında hiçbir fark olmadığı görüşüdür. Ancak katılımcıların verdiği yanıtlardan yola çıkıldığında Karabük’ün ve Safranbolu’nun kent sakinlerinin tutumlarında, iki ayrı şehir olarak kurgulandığı görülmektedir. Safranbolu tarihi kimliğiyle *eski şehir* olarak tanımlanırken, Karabük sanayi sonrası oluşan *yeni şehir* olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda

düşünüldüğünde aslında iki merkezin birbirinden mekânsal olarak ayrışması söz konusudur. Burada kuşkusuz Giddens'in (2014:112) Bourdieu'dan aktardığı biçimiyle gruplar arasındaki hayat tarzı farklılıklarının aynı zamanda tabakalaşmanın temel yapılandırıcı özelliği olduğuna dikkat çekmek gerekir. Hayat tarzı kavramının kullanılabilir ilişkiselliği gündelik hayat içerisindeki alışkanlıklara referans verme kaygısından ötürüdür. Göçün inşa ettiği bir kentte kültürel farklılıklarından sosyal davranışlara kadar birçok algısal biçimin de hayat tarzlarını oluşturduğunu buraya eklemek gerekir (Yazıcı, 1992:94).

Katılımcıların ifadelerinde ortak noktalardan birisi bu iki merkezin karşılıklı olarak birbirini etkilediğidir. Özellikle Karabük'teki Demir Çelik Sanayisinin bu etkileşimde önemli bir çıkış noktası olduğu görülmüştür. Burada özellikle olumsuz bir değerlendirme yapıldığı, Türkiye'nin sanayileşme ve kentleşme sürecinde karşımıza çıkan sosyal ilişkilerin ve gündelik yaşamın değişimini tanımlamak için kullanılan ilk bağlam olduğu görülmektedir. Örneğin bir katılımcı bu konudaki düşüncesini şu şekilde aktarmıştır:

"Ben pek bir fark göremiyorum şu an. Birbirine benziyor artık. Yerli çok azaldı. Mesela Karabük sonradan kuruldu. Hele hele Kardemir kuruldu, her şey değişti. Komşuluk yok, birbirine selam vermiyor adam tanısa da. Yani Karabük'te ne varsa şu anda Safranbolu da öyle" (Erkek, Esnaf, 84 yaşında).

Bir başka katılımcı ise bu durumu "iki şehrin kültürel olarak birbirine benzediği" görüşünü savunarak ifade etmiştir. Bu benzerlik, Türkiye'de yaşanan sosyal ve kültürel değişimin bir uzantısı olarak yorumlanmalıdır. Safranbolu'daki değişimi fabrikayla ilişkilendirmenin bir uzantısı olarak karşımıza iki bağlam çıkmaktadır. Birincisi "göç" üzerinden yapılan betimlemelerdir. Göç iki sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan biri, Karabük ile Safranbolu arasındaki farkı betimlerken "yerlilik" söylemini oluşturmaktadır. Yerlilik, Karabük'e çalışmak için dışarıdan gelen insanlara karşı ortaya konan kimliğe gönderme yapmaktadır. Böylece söylemin kurduğu şey "biz" ve "öteki" üzerinden yerlilik ve yabancılaşma algısıdır. Safranbolu'nun yerli insanlardan oluştuğu ancak Karabük'ün yabancılarından oluştuğu algısı katılımcıların göç ve değişim üzerinden kurduğu önemli bir açıklama biçimidir. Fabrika üzerinden değişimin sunduğu diğer bir bağlam ise meslek hayatının değişmesidir. Bu hususta bir katılımcımız şunları dile getirmiştir: "Safranbolu, yerli bir kültür taşıırken, Karabük fabrika sonucu oluşmuştur." Diğer bir katılımcı ise bu konuda: "Tabi ki farklar var çünkü Karabük'ün yerlisi yoktur ve hepsi buraya sonradan gelmedir." demiştir. Meslekler üzerinde yaşanan kayıp kültürel kodlar konusunda katılımcılardan birisinin aktarmış olduğu düşünce şu şekildedir:

"Kardemir kuruldu mesela az önce sorduğun soruya da cevap olacak yeni meslekleri çıkardı. Mesela Kıranköy'de çoğu ev öyle kuruldu ve işçiler evler yaptılar veya anlaştılar yapanlarla. Çarşı ve Bağlar vardı eskiden bizim bildiğimiz, Kıranköy ve o 100 Dükkânlar çok sonraları. Kardemir gelince tabi, çırak yetiştirmedik gençler fabrikaya başladı. Kardemir'e farklı yerlerden çalışanlar geldi. Safranbolu ise daha farklıydı, yerli halkı vardı şimdi azaldı" (Erkek, Esnaf, 73 yaşında).

Karabük ile Safranbolu arasında farklılık olup olmadığının sorgulanmasına dair sorunun devamı olarak "fark görüyorsanız bunlar nelerdir" sorusu olmuştur. Farkların betimlendiği önemli noktalardan birisi, fabrikanın Safranbolu'daki geleneksel mesleki hayatı bozduğuna dair aktarımdır. Katılımcılardan birisi "Karabük kültürünün Safranbolu'dan oldukça farklı" olduğunu aktarırken bu konudaki düşüncesini şu şekilde betimlemiştir:

"Sanayileşmeyle birlikte Karabük'teki yaşam biçimi başlı başına değişti. Yenişehir'de fabrikadan sonra bizler haftada iki kez Savaş Sineması'na giderdik. Hatta filmler İstanbul'la aynı anda gelirdi. Canlılık vardı şimdi onlardan eser yok. Safranbolu ise Karabük'ten eskiden beri farklıdır ve sürekli canlıdır" (Kadın, Eczacı, 92 yaşında).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/3

Burada dikkat çekilen önemli noktalardan birisi Demir Çelik İşletmeleri'nin özelleştirilmesinden sonra Karabük'te gerçekleşen tersine göçlerdir. Hem ağır sanayisi hem de diğer iş kolları nedeniyle sürekli göç alan bir şehir, fabrikanın istihdam bakımından önemi kaybetmesinden sonra göç veren bir şehir haline geldiği görülmüştür. Fabrikayla ilişkilendirilen bir başka değişim unsuru olarak kültürel hayat üzerinden ve mekân betimlemesiyle yapıldığı görülmüştür. Bu konuda bir katılımcı şunları söylemiştir:

"Karabük'te sinema salonu yokken ve Yenişehir oluşmadan önce, Safranbolu'da sinema salonu vardı ve buraya sürekli yeni filmler gelirdi. Rağbet fazlaydı. Sonra Demir Çelik'ten itibaren Karabük'te Modern hayatın izleri başladı. Yenişehir'de sinema kuruldu ve Safranbolu'daki sinema kapandı. Safranbolu halkı haftada iki kez akşamları bu sinemaya ailecek gitmeye başladı" (Erkek, Araştırmacı, 76 yaşında).

Buradaki değişimin izlerini sürebilmek için Yenişehir Sineması'nın kuruluş hikâyesine göz gezdirmekte fayda vardır. Altınöz'ün (2015) yayınladığı makalesinde Yenişehir Sinemasına dair aktarımların şu şekilde altını çizmek mümkündür. Çok partili dönemde inşa edilen Yenişehir Sineması'nın inşası sosyal tabakalaşmayı merkezine almış kentsel kimliği deşifre etmektedir. Sinema, Yenişehir'de yaşayan varlıklı ailelerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte tasarlanmıştır. Barlas'a (1971:102) göre Yenişehir Sineması bölgenin en modern sinema binasıdır. Binası ve personeli Demir Çelik'indir. Altınöz'e göre her ne kadar Yenişehir Sineması olarak adlandırılrsa da mekânın kullanımının tiyatro ve opera dâhil olmak üzere birçok sahne sanatlarına ev sahipliği yaptığı yönündedir. Böylece Yenişehir Sineması'nın Cumhuriyet Kenti imajının içeriğini çok yönlü yapısal kimliği ile doldurduğu görülmektedir (Altınöz, 2015:90). Bu imajın içeriğinin doldurulmasında Karabük'ün klasik bir şehir kültürü yaşayamadan tarih sahnesine bir sanayi şehri olarak çıkmış olmasının da etkisi büyüktür (Yazıcı, 1992:35).

Katılımcının verdiği yanıtla Yenişehir Sineması'nın tarihsel serüveni birleştirildiğinde sosyal hayatın gittikçe Karabük etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Safranbolu ile Karabük arasındaki farkları betimlemeye dönük diğer aktarımlarda Safranbolu'daki değişimin Karabük'teki değişimle paralel gittiğine dair anlatım da dikkat çekicidir:

"Safranbolu'nun hayatı aslında Karabük'ü de belirlemiştir. Safranbolu bugün bu kadar nüfusa sahipse sebebi Kardemir'dir. Safranbolu'nun nüfusu 1940'larda 3 binlerde idi. Yazın Bağlar, kışın Çarşı'da yaşanır. Şimdi nüfus 50 binlerde. Safranbolu'nun sosyal, ekonomik hayatını da o belirlerdi. Şimdi her şey modernleşti. Bana sorarsan iki şehir arasında fark kalmadı çünkü iki şehir de göç aldı" (Erkek, Esnaf, 79 yaşında).

Buradaki aktarımda göze çarpan temel durum göçün, iki merkezi de birbirine benzeten sosyal bir süreç olduğu gerçekliğidir. Nüfusun artışı değişimin önemli bir başlatıcısı olarak görülmektedir. Ancak bu değişimin olumlu bir süreç olarak algılanmadığı da görüşme notunda dikkat çeken bir durum olmaktadır. Safranbolulu olmanın ayrıcalık olduğu vurgusunun "yerlilik" söylemiyle yeniden gündeme geldiği görülür:

"Şimdi bir Karabüklü bizim adetlerimizi bilmez. Safranbolu'ya sonradan yerleşenler var onlar da bilmez. Yani biz son koruyucularız belki de kültürümüzü. Siz farklı olarak yetiştiniz. Yani şuraya bağlayacağım eski kültür ve yaşantı yok artık. Her yer aynı" (Erkek, İtfaiyeci, 68 yaşında).

Burada aynı zamanda kuşaklar arası farklılıkların olduğu vurgusu da dikkat çeker. Bu vurguya eşlik eden nokta ise "her yerin aynı" olduğu kanısıdır. Aynılığı örneklemesi bakımından Eski Çarşı'daki dükkânlarda satılan ürünlere dikkat çekilebilir. Özellikle Safranbolu gibi tarihi çarşıları olan yerler, içerisinde satışa sunduğu materyaller bakımından birbirine benzemektedir.

"Safranbolu Evleri", başka bir yerde "Şirince Evleri", "Amasra Evleri" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Süs eşyaları, geleneksel etiketiyle sunulan yemekler, kafelerde sunulan közde kahveler, canlı müzik vb. birçok materyalin mekânları fazlasıyla birbirine benzettiği görülür. Ürünlerin tek bir elden çıktığı materyallerin sunumlarında açıkça görülmektedir. Bu, "her yer aynı" dolduran önemli bir ayrıntıdır. Eski kültür ve yaşantılar müzelerde ve eski fotoğraflarda kalmıştır. Benzeşmenin göç üzerinden bir başka değerlendirilme şekli ise karşımıza şöyle çıkmaktadır:

"Kardemir'le Karabük'e birçok ilden, ilçeden insanlar geldi. Bazıları aileleri ile bazıları da burada evlendi ve kültür karışımı oldu. O nedenle artık Safranbolu da homojen yapısını yitirdi. Heterojen oldu ve Karabük'ten pek bir farkı kalmadı" (Erkek, Esnaf, 78 yaşında).

Karabük ile Safranbolu farkının yerlilik üzerinden gittiği söylemsel alanın "eşref" algısıyla betimlendiği de doğrudur. Bir katılımcımız bu konuda şunları ifade etmiştir: "Öncelikle Safranbolu'da yerli halk vardır ki biz yerlilere eşref deriz. Karabük'te ise eşrefe asla rastlayamazsın. Çünkü sonradan kurulmuştur ve her yerden insan vardır yani kozmopolit bir yerdir" (Erkek, Esnaf, 63 yaşında). Fabrika üzerinden değişimin yorumlandığı mesleki hayat, farkın tanımlanmasında karşımıza çıkan önemli bir noktadır. Burada özellikle Safranbolu'da geleneksel el sanatlarının yaşatılmasına dair yapılan programların da sonuca ulaşmadığı bir katılımcımız tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

"Bizim eskiden beri gelen bir geleneğimiz var, el sanatlarımız. Karabük ise fabrikayla gelişen, büyüyen bir yer, bizden sonra oluştu. Kardemir kurulunca bizim de birçok mesleğimiz zarara uğradı. Çoğu el sanatını bilen çırak kalmadı. Safranbolu'ya ise bu durum olumsuz yansıdı geleneksel dediğimiz meslekler ve el işlerinde. Koruma altına alınınca da bazı meslekler yine ön plana çıkarılmaya çalışıldı fakat ne kadar başarılı olundu o tartışılır" (Erkek, Esnaf, 78 yaşında).

Safranbolu'da geleneksel meslek hayatının korumaya alındığı yerlerden birisi, kent müzesidir. Meslek hayatının kaybolmasında usta-çırak ilişkisinin bozulmuş olması önemli bir detaydır. Bu ilişkinin bozulmasında fabrikanın önemli bir belirleyici olduğu görülmektedir. Bugün Safranbolu Eski Çarşı'da birkaç meslek dışında artık geleneksel mesleklerin kaybolduğu anlaşılmaktadır. Safranbolu'daki değişimin önemli ayaklarından birisi kabul edilen *turizmin de Safranbolu'nun gittikçe popülerleşen seyir kültürüne* teslim olduğu görüşüyle paralel gittiği tespit edilmiştir. "Popüler seyir kültürü" daha önce vurgulandığı üzere aynı merkezden çıkan ürünlerin pazarda satışa sunulmasını ifade etmek için kullanılmıştır. Kuşkusuz Safranbolu'da yaşanan değişime yüklenen *pozitif anlamlar* şehrin gittikçe nüfusunun artmasıyla yaşam alanlarının çoğalmasındır. Bu noktayla ilgili katılımcılardan birisinin aktarımı şu şekildedir:

"Safranbolu'da 1975 yılında pek bir alışveriş süreci yoktu ve her şey Karabük'ten alınırdı. 1985'ten sonra Safranbolu'da birçok dükkân açıldı. Lise için de Karabük'e gidilirdi. Son birkaç yıldır okullar Safranbolu'da da açılmaya başladı. Örneğin markete Karabük'e gidildiği olurdu. Ankara'ya liseye gidenler de oldu. Şimdi ise tam tersi ve Karabük halkı, Safranbolu'ya geliyor" (Kadın, Eczacı, 92 yaşında).

Görüldüğü üzere Safranbolu'nun modern kent hayatı görünümüne sahip olmaya başladığı süreçte *merkezilik rolünü* Karabük'ten devraldığı görülmektedir. Karabük'ün merkezilik rolünü kaybetmesinin betimlemesinde sanayileşmenin yarattığı sorunlar da kullanılmıştır. Bu sorunlar üzerinden giden bir kıyaslama görüşmelerde şu şekilde karşımıza çıkmıştır:

'Sanayileşmenin getirdiği sorunlar, belirgin şekilde karşımıza Karabük'te çıkmaktadır. Çarpık kentleşme, olağanüstü hava kirliliği bu sorunların başında geliyor. Oysa

Safranbolu 1994'te UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi'ne alınmış bir kenttir. En azından mimari özellikleriyle Türkiye'de belki de tektir. Safranbolu çok özgün bir kimlikle karşımıza çıkar. Karabük'te yurdun diğer yerlerinden gelen onlarca insanın kültürünü Safranbolu kültürüyle karşılaştırma yapmak gerekir ki bu da mümkün değildir. Safranbolulular zamanında Kardemir'in Safranbolu'da kurulmamasından rahatsız olmuşlardı. Oysaki ben az çok temiz bir doğal çevreye sahip Safranbolu açısından iyi ki kurulmamış diyenlerdenim” (Kadın, Emekli, 82 yaşında).

Bir başka katılımcı ise, göçle birlikte yaşanan kültürel yozlaşmayla paralel bir şekilde farkların kalmadığı görüşünü betimlemiştir:

“Karabük'te kurulan fabrika sonrası işçi ihtiyacı olunca şehrimizde göç olmaya başladı. Tabi ki bunla beraber büyüyen nüfus ve gelenlerin de kendi kültürlerini burada yansıtması ile kültür karışımı oldu ve kültürümüz bozularak Karabük'e de benzedi. Çünkü Karabük'te çalışan bazı işçiler ailelerini burada kurdular ve Safranbolu'da da değişime yol açtılar. Yani şunu diyebilirim: kültürümüz Karabük kültürüne hatta Türkiye'de sonradan kurulan kentlerin veya göç almış yerlerin kültürlerine benzemeye başladı. Turizm belki canlandırdı Safranbolu'yu ama o da işleri göstermeliğe ve ekonomik çıkarlara bıraktı” (Kadın, Emekli, 68 yaşında).

Mülakat verileri bir bütün olarak değerlendirildiğinde karşımıza çıkan noktaları şu şekilde sıralamak mümkündür. Katılımcıların tarihe yaptıkları vurgu önemlidir. Bu vurgunun ana özelliği Safranbolu’nun Karabük/merkez ile kıyaslanması sonrasında karşımıza çıkmasıdır. Bu kıyaslanmanın merkezindeki bağlam, Karabük’ün suni bir yer olduğuna, Safranbolu’nun ise tarihsel olarak oldukça eskiye götürülmesine dair yapılan vurgudur. Katılımcıların Safranbolulu olmaya dair aktardıklarında dikkat çeken bir diğer nokta kuşaklararası bağlantılarla kurulan kültürel bellek olgusudur. Kültürel bellek, Safranbolu’ya ait gündelik pratiklerin toplumsal değişmeler karşısındaki direniş odağı için bir koruma mekanizmasıdır. Bu mekanizma, Safranbolulu olmanın ve yaşam pratiklerinin kuşaklararası bağlantılarla geçmişten alındığı ve geleceğe de aktarılması gerektiğine dair düşüncede ifadesini bulur. Barlas’ın (2004:197) aktarımıyla Safranbolu’nun toplumsal değişmeler karşısında kasaba olarak savunmaya geçmesi, Osmanlı kimliği ile bir turizm şehri hüviyetine bürünmesine kaynaklık edecektir. Ayrıca gurur duymak ve mutlu olmak duygusu Safranbolu’da yaşamayla özdeşleştirilen iki önemli duygudur. Bu duygular, aynı zamanda Safranbolulu olmayı sarmalayan bir duygusal ağdır. Kütükçüoğlu’nun (2012:200) vurguladığı noktaya bakılırsa Safranbolu’nun Karabük üzerine nüfus üzerinden bir baskı kurduğu anlaşılmaktadır. Yazara göre Karabük’ü Safranbolu ve çevre köyler kurmuştur. Safranbolulu olmanın ayrıcalığı üzerinden konuşulduğunda aslında bütün mekânların birbirine benzediği tespitine yapılan vurgunun, Safranbolu’nun da farkını ortadan kaldırdığı görüşü ön plana çıkmıştır. Burada kuşkusuz yerel ile küreselin bir karşılaşma anı betimlenmiştir. Bu karşılaşma anı, yerel pratiklerin küresel kültür karşısında kayıplar yaşaması ve dönüşmesini betimler. Çin yapımı ürünlerin Eski Çarşı’da yerel üreticilerin el emeği karşısında yükselişi, yerel yemek kültürünün fastfood karşısında tutunamayışı, sanayi üretiminin el üretimi karşısında üstünlük sağlayışı ve bu üstünlüğün de geleneksel meslek kültürünü yok edişi bahsi geçen karşılaşmaların altı çizilesi örnekleridir. Burada kültürün standardize olmasının anlatımını Kültür Endüstrisi kavramından referansla güçlendirmek mümkündür. Kültürel ürünlerin standartlaşması ve rasyonalizasyonu Adorno ve Horkheimer tarafından kültür endüstrisi kavramıyla ifade edilmiştir. Yazarlara göre hazırlanan bu ürünler kar elde etme amaçlarına uygun olarak kitlelerin tüketimi için hazır bekletilmektedir (Çağan, 2003:183). Gidilen her yerde aynı ürünlerle karşılaşılmasının izlerini buradan da sürmek mümkündür. Çünkü piyasa standardize ettiği ürünlere tek boyutlu düşünce ve davranışlardan örülü bir kitle davranışı üretmektedir (Marcuse, 2016). Geleneksel mesleki alanların kayboluşu salt sanayileşmeyle alakalı değil, bu üretim piyasası karşısında tutunamamanın da bir

uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültür araçsallaştırılmıştır (Atiker, 1998:52) ve kendini koruyamadığı bir düzenin sonucu olmuştur. Bütün bu başlıklar aynı zamanda modern dünyada mahremiyetin çözülüşünü temsil etmektedir. Giddens'e göre (2014:17) yerel ile küresel arasındaki etkileşimin bir ucunda mahremiyetin dönüşümü vardır. Mahremiyet kavramına özellikle yapılan vurgu geleneksel dönemlerin bir uzantısı olarak mahremiyet talebi sağladığı güven mekanizmalarının sonucundan kaynaklanmaktadır.

4.2. Safranbolu'da İç İç Geçişler: Mekânsal Değişimlerle Gündelik Hayat

Toplumun içerisinde yaşadığı ve bireylerin gündelik pratiklerini deneyimlediği alan, fiziksel çevreden bağımsız değildir. Fiziksel çevre, bütün unsurlarıyla bireyler üzerine baskı yapmakta ve onların kültürel pratiklerinin akışını belirlemektedir. Fiziksel çevrenin önemsenmesindeki temel kaygı, mekânın kültürü sarmalayan bir dış elbise olmasıdır. Mekân, aynı zamanda kültürün yaşam alanının olduğu yer ve toplumsal değişimin belirgin bir şekilde gözlemlenebileceği maddi göstergelerin izlerini taşımaktadır. Çalışmanın bu kısmında Safranbolu'daki toplumsal değişimin izleri mekândan ve özellikle *ev içi yaşama kültüründen* hareketle çözümlenmiştir. Ev, mekân kültürünün önemli bir yansıtıcısıdır. Dolayısıyla değişim, ilk olarak kendisini mekân üzerinden göstermektedir. Katılımcılardan birisi bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

"Bizim kışın Çarşı'da, yazın ise Bağlar'da olmak üzere iki evimiz vardı. Kışın daha sıcak olduğu için Çarşı'da yaşıyorduk. Yazın ise bahçeli eve göç edilirdi Bağlar'da. Safranbolu kültürü Karabük'ü de etkiledi ve Karabük'ten çok daha önceleri Safranbolu bir yaşam merkeziydi. Kardemir'le birlikte Safranbolu'da kültürel anlamda çok şey değişti. Apartmanlar çıkınca herkes maddi durumuna göre ayrı evlere çıkmaya başladı. Aileler dağılmaya başladı. Hep birlikte bir arada yaşama vardı. Yemekler öyle yenirdi mesela. Haremlik selamlık uygulaması vardı fakat rahatsız edici düzeyde değildi. Evler buna uygundu" (Kadın, Eczacı, 92 yaşında).

Mekânın değişmesiyle birlikte yaşam kültürünün de ona bağlı olarak değiştiği anlaşılmaktadır. Apartmanlarla birlikte kaybolan komşuluk ilişkileri ve ailelerin göç etmesiyle birlikte değişen aile yapıları Safranbolu'daki geleneksel yaşam biçimlerinin önemli bileşenleridir. Aile yapılarının çözülmesi, aynı zamanda kültürel değişimin kendisi olarak yorumlanmaktadır. Aile, evin temsilidir. Ev, yaşam kültürünün mikro biçimini oluşturmaktadır. Bu hususta bir katılımcı şunları söylemiştir:

"Evlerimizde haremlik selamlık bölümü vardır. Bu yemek düzeninde de hissedilir. Pederşahi bir aile sistemi görülürdü. Evin reisi baba hatta ondan ziyade evin en büyüğü idi. Evde hatta iş yerinde de usta çırak ilişkisi de baba oğul ilişkisinden geldiği için evin en büyüğüne aitti. Yemek dâhil her düzen bu şekilde kurulurdu. Özellikle Demir Çelik Fabrikası kurulduktan sonra, Safranbolu'da şu anda Kıranköy dediğimiz mevkide kooperatifleşme başladı ve oğullar, babalarından ayrı olarak evler satın almaya başladı. Bu durum beraberinde pederşahi ailenin bozulmaya ve parçalanmaya başlamasına neden oldu. Çekirdek aile tipi ortaya çıktı. Bu durum da elbette aile ilişkilerinin ve ev hayatının da değişimine yol açtı" (Erkek, Araştırmacı, 76 yaşında).

Bir başka katılımcı ise bu konuda şunları aktarmıştır:

"Tabi şu anda Safranbolu yerlisi diye tabir ettiğimiz kişi azaldı, 2000'ler civarında. Rumlar yaşırdı 1926'lara kadar şu gördüğün Ulu Cami'nin arka tarafında. Değişti tabi artık televizyon girdi evlere mesela 1980'lerde çok iyi hatırlıyorum toplanırdık akşamları yok oldu. Teknoloji girince hayatımıza, kültürümüzü de değiştirdi. Yani teknolojik aletler gireli değişti kültürümüz" (Erkek, Esnaf, 73 yaşında).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/3

Yaşama kültürünün değişiminde Demir Çelik İşletmeleri’nin etkisine yapılan vurgu, göçler ve apartmanları gündeme getirmiştir. Apartmanlar, mekânsal dönüşümün ilk görüntüleridir. Konak kültürü ve müstakil ev yaşamının apartmanlara doğru evrilmesi, klasik kentleşme sürecini hatırlatmakla beraber Safranbolu’nun çehresinin dikkat çeken unsurlarındandır:

“Kardemir’den sonra apartmanlar hayatımıza girdi. Bu nedenle ev içi hayat değişti ve herkes ev sahibi olmaya başladı. Eskiden herkes bir arada yaşırdı mesela akşamları sobanın kenarında herkes toplanırdı ve sohbetler yapılırdı. Şimdi o da kalmadı. Kimse birbirini tanımaz oldu çünkü Safranbolu nüfusu büyüdü. Mahallede birinin derdi mi oldu herkes duyardı ve yardıma koşardı” (Erkek, Esnaf, 79 yaşında)).

Geniş aileden çekirdek aileye geçme süreci, sanayi toplumunun belirgin özelliklerinden olmakla birlikte, değişimin de kaçınılmaz uzantısıdır. *“Şimdiki neslin anne babalarıyla yaşamadığını”* aktaran katılımcılardan birisi, *“Yaşlıları artık huzurevlerinde görüyorum.”* şeklinde değişimi olumsuz bir anlam yüklemesiyle betimlemiştir. Bir diğeri ise apartmanlarda oturduğunu betimlerken, *“kimse birini tanımadığından, eski aile yapılarının da olmadığından”* şikâyet ettiği görülmüştür. Ev yaşam kültürünün değişiminde teknoloji üzerinden yapılan betimlemeler de dikkat çekmektedir. Teknolojiyle ilişkilendirilerek sunulan betimlemede ev içi ortak yaşam alanının dağıldığından söz etmektedir. Aynı zamanda bu alan, ailenin de çözüldüğü, bu çözülmenin dışa uzadığı yön ise apartmanlar olarak görülmektedir. Bir katılımcının şu ifadesi de bu görüşü doğrular niteliktedir:

“Teknoloji, aslında ev hayatını temelden değiştirdi. Mesela televizyon çıkınca iletişim sıkıntısı yaşanmaya başladı, gözlemliyoruz. Ekrana öyle kitleniyor millet. Teknolojinin nimetlerinden faydalanacağız evet doğru da kendi örf ve geleneğimizi kaybediyoruz. Mesela 1980'lere kadar hatta şimdi de öyle de ailelerimiz ataerkildi. Mesela hanımlar çalışıyorlar, şimdi onlar da söz sahibi oluyor. Beraber karar alıyorlar. Bireysellik de arttı. Apartmanlar çıktı şimdi ben ilk Ankara’da gördüm çok eskilerde, mesela evler küçüldü, aileler de küçüldü. Geniş aile, çekirdek aile oldu. Anne baba çocuk var fakat anneanne, dede yok. Ayrı yaşıyorlar. Bizim eski evlerimiz çok odalıydı tam geniş aile düzeninde idi. Şimdiki evler öyle değil ki, öyle de yapılmıyor. Teknolojik aleti alıyor çocuk, sabah akşam ona bakıyor. Ne yaptığını da bilmiyorsun anlayacağın. Bu şekilde değişiklikler var yani” (Erkek, İtfaiyeci, 68 yaşında).

Çocukluk hikâyeleriyle yorumlanan değişim biçimleri, mekân kültüründe yaşanan dönüşümlerin de vurgulanması gereken yanlarıdır:

“Benim çocukluğumda biz hep beraber 10-15 kişi aynı yer sofrasına oturur, birlikte yemek yerdik. Bir arada olma ve yaşama duygusu kayboldu. Artık çocuklar ve gençlerimiz kendi toplumunun kültürlerini öğrenemez oldu. Bizde şu vardır; biz yazın kışlık adını verdiğimiz Eski Çarşı’ya taşınırdık, yazınsa Bağlar dediğimiz Safranbolu’nun yukarı tarafına taşınıp yaşırdık. Şimdi onlar kalmadı. Tabi bu durum nedeniyle de evdeki hayatta da değişti. Artık eskisi gibi misafirlik ziyaretleri de kalmadı. Biz yerliler çok azaldık. Arkamızdan gelen nesil farklı yetişiyor. Bunu da kültürümüz için bir tehlike olarak görüyorum” (Erkek, Araştırmacı, 57 yaşında).

Safranbolu’da konak hayatı sosyal ilişkileri ve etkileşimleri de betimleyen süreçlerin bir toplamıdır. Konak yaşamını betimleyen bir tutumu, katılımcılardan birisinin gözünden şu şekilde okumak mümkündür:

“Konaklarımızın içi büyüktü ver her ailenin ihtiyacını karşılardı. Fakat banyoyu komşuda yapardık. Evde banyo değil, gusülhane vardı. Tuvaletlerin de bazıları evin

dışındaydı. Şimdi çok farklı, herkes sitelerde yaşıyor. Birde evler küçüldü farkındaysan bu da ailenin küçülmesinden kaynaklanıyor. Eskiden çocuklar babalarının işini yapardı fakat Karabük'teki fabrika kurulunca o iş bozuldu ve burada geleneksel meslekleri yapan esnaf kalmadı. Apartmanlara taşınınca ev hayatı tamamen değişti” (Erkek, Esnaf, 78 yaşında).

Ev yaşam kültürünün değişmesinde göze çarpan temel noktaları spesifik örneklerle aktarmak gerekirse katılımcılardan alınan yanıtlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

“Eski yaşadığımız konaklar satıldı. O nedenle yeni bir yaşam çıktı. Herkes ayrı evlerde yaşıyor. Kaçgöç olayı bitti. Herkes dağıldı ve bir arada toplanma azaldı. Bunları söyleyebilirim” (Kadın, Eczacı, 92 yaşında).

Bir başka katılımcı ise bu konuda şunları aktarmıştır:

“1970'lerde kooperatifler çıkınca Çarşı'daki tarihi evler köylülere satıldı. Kat karşılığı dairelere taşınıldı. Tarihi evlerdeki keyif, rahat ve sağlık hiçbir yerde yoktur. Kışın bazı sıkıntılar yaşansa da daha iyiydi” (Erkek, Vakıf Görevlisi, 68 yaşında).

Aynı şekilde bu aktarım da aile içinde değişen sosyal ilişkilerin varlığına dikkat çekmektedir. Bir katılımcının şu görüşleri bunu sunmaktadır:

“Safranbolu'da maddi duruma göre bir sosyal sınıf sisteminin olduğu da söylenebilir. Bu nedenle yaşam biçimlerinde de farklılıklar göze çarpar. Örneğin evlerde yer yatakları vardı fakat mesela bizde karyola vardı ve ona yatardık. Yemek masası olan evler de vardı. Mesela bir Safranbolulu için, oğlunun eve ekmek getirmesi ve evin onun tarafından geçiminin sağlanması çok önemlidir. Aynı zamanda bu bir gurur meselesidir. Şimdi bunların etkisi elbette azaldı” (Erkek, Araştırmacı, 76 yaşında).

Nostaljinin yoğun olarak hissedildiği görüşmelerde katılımcıların çoğunlukla ev içi yaşama kültürünü Safranbolu'nun merkezi bir sosyal ağı olarak tanımlamaktadır. Bir katılımcımız bu konuda bize şunları aktarmıştır:

“Hatırlıyorum yazın akşamları Bağlar'daki evimize akşam oturmasına misafirler gelirdi. Yemekler yapılır, sohbetler edilirdi. Şimdi bakıyorsun onlar kalmadı. Kıranköy dediğimiz alan bir Rum Mahallesi idi. Esnaf arkadaşlar vardı. Babalarımız anlatırlar bize herkes bir arada içi içe yaşardı. Ayrım yapılmazdı. Medya da bizi yanlış tanıtıyorlar bazen üzüliyoruz. Mesela kapı tokmakları meselesi var. Olay çarpıtılıyor. Haremlik selamlık uygulaması kültürel bir uygulama ama başka türlü gösteriliyor. Şimdi turistik alanlara dönüşen konaklarımızda evin üst katında havuz vardır mesela. Şimdi apartman hayatı var ve çoğu yerlimiz buralarda oturuyor. Yani değişti hayat koşulları” (Erkek, Araştırmacı, 57 yaşında).

Mekân kültüründeki değişimlerin izlerinin sürülebileceği "kahvehane kültürü" de Safranbolu'nun dönüşen önemli alanlarıdır. Kahvehane, aynı zamanda dinden siyasete, ekonomiden dünya gündemine birçok konunun konuşulduğu yerdir. Ailenin birincil ve yüz yüze ilişkilerinin taşıdığı bir alan olarak kahvehane, gündelik hayatın önemli bir kamusal inşasıdır. Bir katılımcının görüşleri şu şekildedir:

“Eskiden kahvehaneler vardı, şimdi de var da o zaman farklı idi. Akşam ile yatısı namazları vakti özellikle Ramazan aylarında imam gelirdi. Sohbetler edilirdi, çaylar ve kahveler içilirdi. Mahallenin tüm erkekleri gelirdi. O kayboldu şimdi bakıyorsun o kahvehanelerde okey oynanıyor, oyun falan oynanıyor eskiden öyle değildi” (Erkek, Esnaf, 73 yaşında).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/3

Safranbolu'daki ev yaşamını betimleyen önemli aktarımlardan birisi sosyal hayatın da tanımlandığı biçimdir:

“Eski Safranbolu evlerinde geleneksel bir yaşam tarzı vardı ve aile ataerkildi. Ekonomi biçimi ise kapalı aile ekonomisiydi. Ev işlerini yapanlar genelde hanımlardı. Dışarıdaki hayat ise evin en büyüğü veya babadan sorulurdu. Bağlar'da oturulan evlerde genelde bahçeli olduğundan meyve, sebze falan yetiştirilirdi. Kışın ise elde edilen bu sebze ve meyveler kurutulur ve kışlık yemekler yapılırdı. Reçel, marmelat bunlara örnektir. Safranbolulu kendi yağında kavrulurdu aslında. Tuz veya şeker gibi ihtiyaçlarımızı ise satın alırdık. Büyük baba, büyük anne, anne, baba ve oğul, kız, iç güveysiler, dayılar ve teyzeler aynı evde yaşardı. Kızlar ise her sabah bakır kovalarla sular taşırıldardı. Evlerde abdesthaneler vardı. Sabahları ise genelde ezanla kalkılır, erkekler camiye gider, ahırdaki hayvanlar sağılır, süt tencerelerde kaynatılır, okula gitmeden çocuklar bunu içerlerdi. Sütten maya çalınarak yoğurt da yapılırdı. Tereyağı elde edilirdi. Yemeklerde ise yufka denen ekmekler yenirdi. Evin hanımı ise evin temizliğini yapar ve akraba, komşu ziyaretleri yaparlardı. Şimdi ise bunların olduğunu söyleyemeyiz” (Erkek, Emekli, 83 yaşında).

Bir başka katılımcımız ise şunları aktarmıştır:

“Safranbolu, geçmişten bu yana geniş aile düzenine ve evin en büyük babasının sözünün geçtiği bir ev hayatına sahipti. Mesela yemek düzeni dahi babalarımıza göre hazırlanır ve oturma sırası öyle belirlenirdi. Şimdiki evlerde ise herkes kendi düzenine göre yemeğe eşlik ediyor, hatta çoğu çekirdek ailenin olduğu evlerde bir arada bir öğün yemek bile yenemiyor. Safranbolu'da hayat, sabah ezanı ile başlardı ve erkeklerden bazıları sabah namazına giderlerdi. Evin hanımı ise o arada kahvaltı hazırlardı ve kahvaltı beraber yapılıncı, eş ve oğlu dükkâna gider; kadın ise ev temizliği ve ev işlerini yapar, daha sonra ise mahallesindeki komşusuna ve akrabasına giderdi. Burada ikindi namazına kadar durabilir, sonra ise beyinden önce eve gelip yemek işleriyle uğraşırlardı. Konak dediğimiz ev yapısına uygun bu yaşam tarzına şimdi ise yaşadığımız evlerin de yapısı nedeniyle ulaşmak mümkün değildir” (Kadın, Emekli, 68 yaşında).

Mutfak kültürüne dair aktarımlarda ev içi üretim mekanizmalarının dikkat çektiği görülmektedir. Etin elde edilme biçimlerinden, sebze meyve kullanımına kadar birçok alanda üretimin el emeğine dayandığı ve geleneksel üretim biçimlerinin hâkim olduğu görülmektedir. Bu konuyla ilişkili aktarımlardan birisi şu şekildedir:

“Safranbolu halkı olarak genelde yağ, şeker gibi temel bazı ihtiyaçlar dışında alışveriş dahi yapılmazdı. Herkes bir şeyler yetiştirir veya kendi evinde falan üretirdi. Reçel, yufka vs. Hafta sonları ise yaz kış fark etmeden fırınlarda bükme sırası olurdu. Bol kıymalı yapılırdı. Bayramlarda herkes bütçesine göre börek, baklava yapardı. Her hafta da bir veya 10 günde bir de yufka yapılırdı saçta ve ekmek tüketilirdi. Yemeklerimizi kendimiz evde yapıp tükettirdik ve öyle şimdiki gibi hazır yemekler yoktu” (Erkek, Araştırmacı, 76 yaşında).

Yemek kültürü, toplumsal değişimin görülebildiği önemli alanlardan birisidir. Bu özellikle fiziksel olarak yemeklerin yapım biçimleri, yemeklerde kullanılan malzemeler, malzemelerin elde edilme biçimleri gibi birçok bağlam değişimine konu olmaktadır. Burada değişimin izlerinin sürüldüğü belirgin alanlardan birisi de yemeğin etrafında oluşan sosyal alanların kayboluşuyla ilişkilidir. Komşuların bir araya gelişi, sosyal etkileşimler, özel gün ve törenlere dair etkinlikler gibi bu sosyal ağı betimleyen uzantılardır. Bu konuda bir katılımcımız şunları ifade etmiştir:

Turkish Studies

“Hanımlarımız komşularına gider beraber yayım açarlardı, perohi yaparlardı. Şimdi az yapılıyor, yapılırsa da genelde Safranbolu’nun yerlileri tarafından yapılmaktadır. Bükme yapıldı fırınlarda. Hamur işleri açılırdı evlerde ve misafirler çağrılırdı. Şimdi mesela iftara çağırılanlar da azaldı. Herkes daha da kapandı. Eskiden herkes birbiriyle iç içeydi. Yemek yapıldı mesela herkes çağrılırdı konu komşu”(Erkek, Esnaf, 84 yaşında).

Diğer bir katılımcımız ise şunları söylemiştir:

“Babam öğlen namaza giderdi hafta sonu. Giderken de katık hazırlatırdı anama.(bükme katığı) Annem verirdi eline gitmeden ve babam bu katığı fırına verirdi. Sonra da alır gelirdi. Tek fırındı o zaman burada. Şimdi herkes yapıyor da bilen kalmadı tam manasıyla. Mesela hanımlar toplanırdı, beraber makarna ve yayım yaparlardı. Yeni yeni yemek yerleri açılıyor bize ait olmayan. Biz bilmezdik öyle şeyleri” (Erkek, Esnaf, 73 yaşında).

Önemli değişim alanlarından birisinin yemek alışkanlıkları üzerinden okunduğu görülmektedir. Yemeklerin, yeni nesil tarafından bilinmemesi, fastfood alışkanlığının yaygınlaşması, yemek isimlerinin değişmesi gibi birkaç farklı noktaya dikkat çekilmektedir:

“Yerli halktan yemekleri bildikleri için yapanlar oluyor. Tarhanası, yayımı, zerdesi, baklavasını yapan var. Fakat sonradan gelen kuşak bilmiyor. Fastfooda alışmışlar. Hamburger yiyor, bükmeyi bilmiyor mesela. Gençlere bunları da öğretmek lazım. Bazı işletmeler var bunları yapan da evlerde yok bu” (Erkek, İtfaiyeci, 68 yaşında).

“Yemek kültürünün yeni yetişen neslin bu yemekleri bilmemesi ve hazır yemeklere yönelmesi nedeniyle değiştiğini düşünüyorum” (Kadın, Emekli, 68 yaşında).

Verilere bakıldığında ilk dikkat çeken noktalardan birisi kışlık ve yazlık biçiminde kurgulanmış yaşam alanlarıdır. Toplumsal değişimin etkilediği temel alanlardan birisi buralardaki gündelik hayatın karakteristiğini yansıtan aile yapıları olmuştur. Geçmişten bugüne değişimi hızlandıran bir diğer bağlam, konak yaşamından apartman dairesine geçiştir. Bu değişiklik aynı zamanda geniş aileden çekirdek aileye dönüşümü de temsil etmektedir. Göçün oluşturduğu demografik yoğunluk, Safranbolu’da yeni konutların yapılmasına kaynaklık etmiştir. Katılımcıların bu bağlamla ilişkili ifade ettikleri temel durum apartmanlaşmanın doğal bir sonucu olarak görülen sosyal ilişkilerin çözülmesi, komşuluk olgusunun değişimi ve mahalle hayatının çözülmesidir. Toplumsal değerlerin ve ilişkilerin geçmişten bugüne değişen biçimleriyle aktarıldığı bu bölümde katılımcıların, kültürel değişmeye yükledikleri olumsuz anlamları hikâyeleştirdikleri görülmüştür.

4.3. Toplumsal Değişmede Direnç Noktası Olarak Safranbolu’da Dini Hayat

Din toplumsal değişme karşısında gelenek ve görenekle iç içe geçmiş gündelik pratiklerin muhafaza edilmesinde fonksiyonel bir araçtır. Din bir bütün olarak düşünüldüğünde hem tarihsel bağlamı hem de birkaç kuşağın bilgi ve tecrübesini içerisinde barındırdığından toplumsal yaşantının toplamıdır. Bu nedenle değişme karşısında en yoğun dirençler kendisine din içerisinde karşılık bulur (Okumuş, 2016). Çalışmanın bu kısmında katılımcılarla yapılan mülakatların değerlendirilmesinde *Safranbolu’da dini hayat* üzerinden giden bir toplumsal değişme tartışması çözümlemesi yapılmıştır. Safranbolu’da kültürel pratiklerin bir uzantısı olarak düşünülmüş ve değişime karşı dirençli olabileceği varsayılarak dini hayat da araştırmaya dâhil edilmiştir. Katılımcılara dini pratiklere dair sorulan soru da *geçmişten bugüne dini yaşantıdaki* değişimlerdir. Mülakatlarda dikkat çeken noktalardan birisi kolektif pratikler üzerinden dinin bütünleştirici yönüne yapılan göndermedir. Katılımcılardan birisi bu konuda şunları aktarmıştır:

“Özellikle bayramlarda ben çok iyi hatırlıyorum herkes bize gelirdi ve yemekler yenilirdi. Çok farklı, çeşitli yemekler yapılırdı. Bütün mahalleli bir evde toplanılırdı. Kurban Bayramı’nda ise, herkes maddi durumuna göre davar keserdi. Sonra ise bu et, kıyma haline getirilirdi ve yemeklerde kullanılırdı. Daha sonra bu yemekler hep bir araya getirilir, sohbetler edilir ve yenirdi” (Kadın, Eczacı, 92 yaşında).

Bayramların dini bağlamından çok, sosyal yönünün gündeme getirildiği görülür. Bu noktadan hareketle dinin aslında bir sosyal yaşantı biçimi olarak Safranbolu’da gündelik hayatı düzenlediği ve kamusal hayatı inşa edici bir araca dönüştüğü görülmektedir (Yılmaz, 2016). Bir başka katılımcı da aynı noktada bu duruma destek vermektedir. Safranbolu’da 1400’lerden itibaren İslam’ın şehrin her yerine yayıldığından söz eden katılımcı, dini bayramlarda ve günlerde yapılan etkinliklerin temel belirleyici role sahip olduğunu aktarmıştır:

“Kurban Bayramı’nda her aile gelir durumuna göre davar keserdi ve kesilen o davar parçalara ayrılarak hemen makineden geçirilir ve yemeklerde kullanılırdı. Büyüklerin evlerinde toplanılır ve yenilirdi. Bayram namazı için baba ve oğul erkenden kalkar, hanımlar kahvaltı hazırlar ve erkekler kahvaltı sonrası namaza giderlerdi. Sonra da aile büyükleri toplanırdı. İkinci namazına kadar oturulurdu. Hayat aslında sabah namazı ile başlar ve ikinci sonrası özellikle de hava kararınca herkes evine çekilirdi” (Erkek, Araştırmacı, 76 yaşında).

Dini hayatın değişimi konusunda olumsuz bir değişimin yaşandığına da gönderme yapan bir diğer katılımcı, *ahlakın* ve *dini düşüncenin* azaldığını deneyimlediğini ifade etmektedir. Özellikle gençler üzerinden götürülen simgesel değerlendirmeler dikkat çekmektedir:

“Toplumda ahlakın ve dini düşüncenin azaldığını görüyorum. Şimdi sokaklarda görüyorum mesela değişik giyinen gençler var saçlarını kaldırmış falan. Hoş karşılamadığımdan değil yanlış anlaşılmasın da, bizim zamanımızda böyle giyinsek bizi eve sokmazlardı. Tabi şimdi her yerde cami, mescit var da önemli olan orayı doldurabilmek. Bayramlardaki geleneklerimiz de azaldı. Eskiden herkes büyüğünün evinde toplanırdı ve çocuklar büyüğünün elini öpmek için sıraya geçerdi. Harçlıklar alınır ve direk o parayla diğer çocuklarla toplanılıp oyun oynamaya gidilirdi. Bayramlarda ayrıca komşu gezmeleri de vardı. Karşılıklı davetler yapılırdı. Ramazan akşamları ise yatsıdan veya akşam namazından sonra kahvelerde hocanın toplandığı ve konuştuğu sohbetler de olurdu” (Erkek, Esnaf, 79 yaşında).

Dini değişimin varlığına dikkat çeken bir diğer katılımcı *"kültürün aktarılmadığından"*, *"genç neslin ilgisizliğinden"* ve *"camilerdeki boşluklardan"* yakınen, Safranbolu'daki değişimi açıklamıştır. Geçmişten bugüne Safranbolu'nun dini pratiklerinde büyük değişim olmadığını ileri süren bir diğer katılımcımız, ancak küçük çapta değişimden söz edilebileceğini aktarmıştır:

“Ramazan etkinliklerimiz benzeşiyor, iftar geleneğimiz azaldı ama devam ediyor. Azalan şu oldu mesela iftarlar verilirdi eskiden onlar azaldı. Her akşam birine gidilirdi iftar açılmaya. Şimdi o pek yok. Evlerde iftar vermeme başladı. Gençlerde bu kültürün daha da azaldığını görüyorum. Onun dışında çarşımızda birçok kahvehane vardı. Şimdi biraz farklılaştı. Eskilerde oralar akşamları canlı olurdu, çünkü bütün mahalleli oraya gelir ve camilerimizin hocalarıyla sohbetler edilirdi. Genci, çocuğu, yaşlısı toplanılırdı. Dini sohbetler yapılırdı. Şimdi bunları pek göremiyoruz” (Erkek, Araştırmacı, 76 yaşında).

Burada vurgu yapılan en önemli noktalardan birisi din etrafında oluşan sosyal ağın varlığıdır. Bu sosyal ağ aynı zamanda toplumsal kontrol gücüne sahip olmakla birlikte üyeler arası birlikteliği

kuşaklararası bağlantılarla da devam ettiren temel olgudur. Gençler üzerinden giden değerlendirmelerde değişimin "ahlaki çözülme" olarak okunduğu göze çarpmaktadır. Katılımcıların ahlaki çözülmeye yükledikleri temel anlamın büyüklere saygı gösterme davranışı üzerinden yapıldığı görülmektedir. Aynı zamanda muhafazakâr bir yorum olarak değerlendirilebilecek bu tutum, Safranbolu'nun değişim konusunda direnmek isteyen bir yapısı olduğunu da ortaya koymaktadır. Safranbolu'nun yemek kültürü içerisinde dini ritüellerden izler taşıdığı görülür. Bir katılımcımız şunları aktarmıştır:

"Kurban'da herkes maddi durumuna göre hayvan keserdi. Et bizim yemeklerimizde çok önemlidir. Evlerimizde mesela kuyu vardı. O kuyuda özel günlerde özellikle Kurban sonrasında kuyu kebabı yapılırdı. Birde mesela kurban kesildikten sonra o etin ciğeri yapılır ve komşular toplanıp tüketilirdi. Cumartesi günleri pazar kurulurdu ve küfelerde erzaklar gelirdi hatta benim babam küfelerle yağ, meyve ve sebze falan koyar, mahallede kimin ihtiyacı varsa erzaklar ona dağıtılırdı yani yardımlaşılırdı. Dini bayramlarda bütçeye göre aileler börek ve cevizli baklava yapardı. Bayram veya özel günlerde yemeklerimize et, etli bamyaya, etli fasulye, pilav, zerde, börek ve baklava örnektir" (Kadın, Eczacı, 92 yaşında).

Veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde dini hayatın toplumsal hayatın baskın bir yönü olduğu görülmektedir. Katılımcıların aktardıklarına bakıldığında din, kimi zaman toplumsal alanı şekillendirmekte kimi zaman da toplumsal alanın din içerisinde yeni bir form kazandığı anlaşılmaktadır. Safranbolu'daki toplumsal değişmeye olumsuz bir anlam yüklenmesinde dinsel tutumlar ve algılarla ilgili belirgin dönüşümlerin etkisi olduğu görülmüştür. Özel dini günler ve bayramlarda Safranbolu'daki dini hayatta dikkat çekilen temel bağlamlar olmuştur. Bu bağlamlar aynı zamanda Safranbolu'daki değişimin hikâyesiolarak karşımıza çıkmaktadır.

4.4. Kayıp Mesleki Kodlar: Nostaljiye Dönüşen Sosyo-İktisadi Hayat

Karabük'te geleneksel meslek hayatı oldukça farklı branşlarda usta-çırak ilişkisi üzerine kurulu bir biçimdeydi. Ancak sanayileşme sürecinin en yoğun etkilediği alanlardan birisi, geleneksel meslek hayatı olmuştur. Özellikle Safranbolu bu konuda değişimin merkezinde yer almış bir yerleşim yeri olarak dikkat çekmektedir (Sağır, 2013:1104-1105; Özdemir ve Çelik, 2013:539, 544). Bu bağlamdan hareketle çalışmada katılımcılara yöneltilen en önemli sorulardan birisi de "Geleneksel mesleklerin kaybolduğunu veya kaybolmaya yüz tuttuğunu düşünüyor musunuz?" olmuştur. Değişimin izlerini taşıyan, aynı zamanda Safranbolu'da geleneksel meslek hayatını da betimleyen aktarım şu şekildedir:

"Safranbolu, son birkaç yıla kadar önemli bir dericilik merkezi idi. Tabakhane denen bölge bir deri üretim merkezi idi ve o zamanki kayıtlarda Anadolu'da 3. önemli üretim merkezi olduğu yazar. Tabakhane'deki bu deri üretimine bağlı olarak küçük tarzda esnaflar çıkmıştır. Nedir mesela saraçlık gibi, demircilik gibi, nalburluk gibi... ve Safranbolu, önemli bir ticari merkezdi çünkü üretilen ürünler Ankara ve İstanbul dahil birçok Anadolu şehrine getirilirdi. Hatta İngiltere'ye deri ihracı yapılmıştır. Safranbolu ticari olarak canlı bir yerleşim alanı idi. 1940'larla ise Demir Çeliğin gelişi ile bu çırak dediğimiz genç kesim ise Demir Çelik İşletmeleri'nde çalışmaya başladı ve o usta çırak ilişkisi bozuldu ve geleneksel meslekler bozulmaya başladı. Demir Çelik İşletmeleri, Safranbolu mesleklerini esir almaya başladı. El sanatları da yaygındı ve Rumlara ait meslekler vardı. Örneğin Rumlara göç ettikten sonra Safranbolu'da terzi çırağının kalmadığı ve terziliğin bittiği bilinir. Safranbolu'da cumartesiye pazar denirdi çünkü pazar o gün kurulurdu. Civar yerlerden satıcılar ve köylüler gelir, ürün satarlardı.

Ticaretin en canlı olduğu gün cumartesiydi. Pazartesi ise Eflani'den satıcılar geldiği için pazartesiye Eflan adının verildiği biliniyor. Şimdi Kardemir'de Demir Çelik kurulunca meslekler değişti hatta haddanecilik çıktı ki bu durum Demir Çelik'in zararına da yol açtı ve Karabük'te zengin sınıf da böyle ortaya çıkmaya başladı” (Erkek, Araştırmacı, 76 yaşında).

Buradan hareketle Safranbolu'da geleneksel meslek hayatını tanımlayan temel alanın dericilik olduğu görülür. Dericilik ve onun etrafında gelişen yan kollar, aynı zamanda Safranbolu'yu yerellikten çıkartan bir araca dönüşmüştür. Ancak aynı aktarımda sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan işgücü ihtiyacının civar merkezlerden çektiği insan akını geleneksel üretim mekanizmalarını ayakta tutan usta çırak ilişkisinin bozulmasına neden olmuştur. Kuşaklararası bağlantının kopması aynı zamanda mesleki kültürün de kaybolmasına sebep olmuştur. *"Demir Çelik İşletmeleri, Safranbolu'daki geleneksel meslekleri esir almaya başladı"* ifadesi bu değişimi betimleyen altı çizilmesi gereken bir ifadedir. Demir Çelik İşletmeleri'nin meslek kültürü yanında bu meslekler etrafında gelişen sosyal ağı da zayıflattığı bir başka katılımcı tarafından şöyle aktarılmıştır:

"Demir Çelik Fabrikası kurulunca, birçok meslek öldü. Dericilik kayboldu. Atölyeler vardı mesela hanımlarımız elbise dikerlerdi o da sona erdi. Eski bir ticaret alanıydı mesela cumartesileri pazarlar kurulur, komşu ilçe ve köylerden satıcılar gelirdi. Şimdi hepsi kayboldu” (Kadın, Eczacı, 92 yaşında).

Katılımcılardan bir diğeri turizmi de değişimin kaynağı olarak betimlemiştir. Burada özellikle konakların işletmeye açılmasıyla birlikte mesleklerin tamamen yok olduğunda yapılan vurgu vardır:

"Safranbolu'da turizmin başlaması geleneksel meslekleri azalttı hatta bitirdi. Tabi daha öncesinde ise Demir Çelik İşletmeleri'nin kuruluşu ile tabakhane de çırak yetişemez oldu. Çünkü o zamanın gençleri Demir Çelik İşletmeleri'nde işe girmeye başladı ve babalarımızın mesleklerini yapmaz hale geldiler. UNESCO korumaya alınca da konaklar turizme açıldı ve meslekler tamamen öldü” (Erkek, Esnaf, 79 yaşında).

Geleneksel meslek hayatının kaybolduğuna dair yargılar, katılımcıların tamamında karşımıza çıkan bir noktadır. Tabakhanenin Safranbolu iktisat hayatında büyük bir rol oynadığına gönderme yapılan aktarımlarda; turizm, Demir Çelik İşletmeleri'nin ve teknolojinin ortaya çıkardığı değişimler söz konusu edilmektedir:

"Teknoloji girdi araya ve çoğu şeyi bitirdi. Kalaycılık vardı eskiden eşyaları kalaylatırdık, o yok oldu. Şimdi ihtiyaç yok, semere de ihtiyaç yok. İşte ihtiyaç bittiği için de kayboluyor. Genç nesil de yetiştirilemeyince öğrenemiyor mesleği o yüzden çoğu mesleğimiz kayboldu veya kayboluyor artık” (Erkek, Esnaf, 84 yaşında).

Burada *ihtiyaç* kavramının kullanılması önemlidir. İhtiyaçların değişmesi aynı zamanda toplumsal alanda birçok şeyin de değişmesine neden olmaktadır. Bu hususta bir katılımcı şunları ifade etmiştir:

"Semercilik bitti. Eskiden atın üstünde semerler vardı buradan Bağlar'a yük taşırdık. Şimdi arabamız var. İhtiyaç yok artık. Yemeklerimiz hep bakır tencerede yapılırdı. O yüzden kalaylatırdık. Şimdi bakır tencere kalmadı. Güğümlerimiz olurdu, çeşmelerden su doldururduk. Bakırdı o güğümler. Şimdi evlerde doğalgazımız bile var. O yüzden o zaman şartlarıyla şimdiki hayat şartları farklı olduğu için oldu bu durum” (Erkek, İtfaiyeci, 68 yaşında).

Toplumsal hayatın değişmesiyle birlikte ona bağımlı olarak gündelik hayatın da değişmeye başladığına atıf yapan katılımcı, böylece ihtiyacın olmadığı yerde kültürün de toplum dışında kaldığını aktarmaktadır:

“Safranbolu'da Arasna dediğimiz alan, Yemeniciler Arasnası olarak geçer ve paralel iki yoldan oluşur. Burada yemenici dükkânları bulunurdu. Lonca sistemi uygulanırdı, usta çırak ilişkisi vardı. 1950'li yıllara kadar burada yemenicilik devam etti. Safranbolu çarşısında üretilen ürünler, Karabük ve Eflani gibi birçok çevreye de satılmıştır. Cumartesi günleri, Safranbolu pazarı kurulurdu. Çoğu köylü satıcı, bir gün akşamı öncesinden Safranbolu'ya gelirdi. Hayvanlar bir ahıra bağlanır ve bu alanlara da han denirdi. Köylülerin, Safranbolu'dan alışveriş yaparak döndüklerini de biliyoruz. Ayrıca Safranbolu'da terzilik, kunduracılık ile de uğraşanlar da vardı. Dükkânlar ahşaptı ve dükkân sahipleri yangın ihtimaline karşı, mallarını genelde Cinci Hanı'nda bekletirlerdi. Yani burası bir depo görünümüne sahipti. Cinci Hanı'nın İpek Yolu üzerinde olduğu düşünülürse, buranın geçmişten beri önemli bir ticaret merkezi olduğunu söyleyebiliriz” (Erkek, Emekli, 81 yaşında).

Demir Çelik İşletmeleri'nin meslek hayatını esir alması şeklinde betimlenen metaforik anlatım, sanayileşmenin bütün geleneksel üretim biçimlerini dönüştürdüğü de dikkat çeken bir durumdur:

“Arkadaşlarımdan o zamanlar esnaflığı bırakıp orda işe girenler oldu. Arkalarından çırak da yetişmedi, ne oldu peki şimdi meslekler kayboldu. Son semerci öldü, son demirci de öldü. Son kalaycı var şimdi, nalbur da bir tane. Turistik değer olmasa yemenicilik de gidecek. Maket ev de artık fabrikasyon. Kullandığımız her şey fabrika çıkışlı oldu. Bir işte cam imalatı çıktı şimdi, davul fırın imalatı da biti. Geriye bir şey kalmadı. Yeni var mı o da yok” (Erkek, İtfaiyeci, 63 yaşında).

Bu konuyla ilişkili diğer aktarımlar ise şu şekildedir:

“Deri mesela çok yaygınmış eskiden ama şimdi sunisi, yapayı var ve eski usul de değil. Hazır giyim çıktı, konfeksiyonlar açıldı ve terziliğe gerek kalmadı. Bu şekilde çoğu mesleğimiz kayboldu, bazıları ise artık son olarak ustaları var onlar yapıyor” (Erkek, Araştırmacı, 57 yaşında).

“Son demirciyi geçenlerde kaybettik. Nalburluk vardı bitti. Hazır giyim çıkınca terzilik öldü. Karabük'e fabrika da kurulunca çırak yetişmez oldu. Babalar mesleklerinin son temsilcisi halini aldı. Gençler fabrikaya yöneldi. Şimdi ise o geleneksel meslekler artık kalmadı, kalsa da son demleri artık. Tabakhane vardı şimdi hiç dükkân yok” (Erkek, Esnaf, 78 yaşında).

Kuşkusuz aktarımlarda “değişime” yüklenen olumsuz tutum göze çarpmaktadır. Bu tutumun oluşmasında geleneksel koruma kaygısı önemli bir etkindir. Muhafazakâr bir tutum olarak kabul edilirse, geçmişin birer nostaljiye dönüşmesinin özellikle orta kuşağın belleğinde muhafazakâr anlatılara evrildiği görülmektedir:

“Mesela yemenici bir tane kaldı. Demirciler de modern üretim tarzında ve sembolik şu anda. Restorasyonlarda çalışılıyor. Çırak yetişmiyor. Semerci ve kalaycı da azaldı” (Erkek, Vakıf Görevlisi, 68 yaşında).

“Cumhuriyet'in ilk 30-40 yılında ulaşım araçları binek hayvanlarıydı. Yani binek hayvanlarına büyük yük düşmektedir. Buna bağlı olarak; semer yapımı, hayvanın ayaklarına nal çakma işlevini gören nalbantçılık, onlara yem verilmesi için üretilen

harar veya torba denilen, kıldan yapılan dokumaları bugün göremiyoruz. Çeşitli sanat kolları birbirlerine lazım olduğundan bitişik yerlerde faaliyet göstermektedir. Bunda, demirci ve bakırcı çarşısını örnek gösterebiliriz. Kalaycılık, bakırcılığa bağlı olarak Bakırcılar Çarşısı'nın bitişigindeki dükkânlardadır. Günümüzde ne yemek yenilen bakır sahanlar ne de bunların kalaylatıldığı dükkânlar var. Konfeksiyon işinin gelişmesinden sonra Safranbolu'da üretim yapan ev terzileri bitmiştir. Ev tezgâhlarında yapılan dokumacılık önemlidir. Tiftik keçisinin yününden yapılan -ki buna kıl denilmektedir- dokuyanlara mutaf denilen sanatkârlar dokurdu. Günümüzde Safranbolulu kimi aileler lakaplarla anılmaktadır. Mutaftılar denilen bir ailenin geçmişte böyle bir işle uğraştığı söylenebilir. Çıkırıklar ve dokuma tezgâhları, bu geleneğin bir parçasıydı” (Kadın, Emekli, 75 yaşında).

Katılımcıların aktardıkları bir bütün olarak düşünüldüğünde sosyo-ekonomik hayatın önemli bir toplumsal gösterge olduğu görülmektedir. Katılımcıların toplumsal değişme üzerine yaptıkları vurgu olumsuz betimlemeler üzerinden gitmektedir. Sanayileşmeyle birlikte usta çırak ilişkisinin bozulmasına yapılan vurgu, aktarımların genelinde sosyal ağın ve ilişkilerin bozulmasında da temel bozucu kaynak olduğu anlaşılmıştır. Turizm, sanayileşme dışında bir diğer değişim kaynağıdır. Ayrıca ihtiyaçların değişmesiyle birlikte gündelik hayatın değiştiğine yapılan vurguda altı çizilesi bir noktadır.

4.5. Gündelik Hayatta Dönüşen İlişkiler: Değişme mi? Çözülme mi?

Bilginin sosyal inşasında kültürel kodların ve gündelik bilgilerin sözel araçlarla örgütlendiği bir yapı olan ve daha çok iletişim ağlarının baskıladığı bir gerçeklik olarak düşünülebilecek olan mahalle (Ergenç, 1984:69) kavramı, temelde insanların birbirini izlemelerini içermektedir. Mahalleyi örgütleyen bilgi ve iletişim ağları dikkate alındığında, bilgi ve iletişim biçimleri değiştikçe mahalle ve ona yüklenen anlamlar da değişmektedir. Bu nedenle değişim olgusu, aynı zamanda geleneksel hayatın merkezinde yer alan mahalle üzerinden okunabilmektedir. Bu nedenle çalışmada *"Safranbolu'da eski mahalle kültüründe ne gibi değişimlerin yaşandığı"* sorgulanmıştır. Geleneksel hayatta mahalle demek aynı zamanda şehrin mekânlar toplamı olduğu gibi, sosyal ve kültürel dokusunu da yansıtmaktadır. Tarih boyunca mahalleleri ayıran temel unsur din, kimi zaman da milliyet olmuştur. Gelir durumuna göre mahalle ayrımı 20. yy. süresince ortaya çıkmıştır. Burada mahallenin temel odağı çatışmadan çok birleştiren bir işleve sahip oluşudur (Mardin, 1991:31-41). Katılımcıların Safranbolu'daki mahalle yaşamlarına dair aktarımları, *değişim, kültür ve gelenekler* bağlamında şekillenmiştir. Katılımcılardan birisi göç üzerinden mahalle değişimlerini şu şekilde aktarmıştır:

"Eskiden komşuluklar sağladı, birbirlerine ziyarete gidilirdi. Yemekli toplanmalar olurdu. Herkes birbirini tanırdı. Şu anda ben mesela tanıyorum ama yeni nesil pek tanımıyor birbirini. Kadınlar toplumda yer edinirlerdi. Şimdi de öyle fakat çok farklı" (Kadın, Eczacı, 92 yaşında).

Bir diğer katılımcı ise bu konuda şunları ifade etmiştir:

"Mahalle ilişkileri bozuldu çünkü herkes ayrı evlerde yaşamaya başladı. Biraradalık bitince ilişkiler de azaldı. Şimdi Safranbolu yerlisi de çok azaldı. 50 binlik bir şehirde toptasan yerli sayısı 2 binlerdedir ki onların da tam yerli olduğu tartışılır. Bu yüzden Safranbolu artık büyüdü ve göç alınca komşuluklar bitti" (Erkek, 63 yaşında, Esnaf).

Mahalle hayatını betimleyen bir başka aktarım ise, komşuluk ilişkilerinden, mahalledeki suç ve asayiş olaylarının azlığına kadar birçok konuyla şekillenmiştir:

“Eskiden asayiş sorunu çok azdı. Bize babalarımız şunu öğretmiştir: Etliye sütliye karışma. Bu duruma ben her ne kadar karşı olsam da asayiş sorununun azlığı temelde bundandır. Herkes birbirini tanıyordu. Safranbolu'da çok eşli evlilik ise nadirdi. Yine Safranbolulunun genelde iki evi vardır fakat hanımları ise tektir. Kadınlar da yaptıkları ürünleri satar ve gelir elde eder, elde ettiği bu geliri ise genelde takı olarak saklardı. Komşuluk ilişkilerinin bitme noktasında olduğunu söyleyebilirim” (Erkek, Araştırmacı, 76 yaşında).

Komşuluk ilişkileri üzerinden sosyal ilişkilerin betimlendiği bir mahalle algısı da dikkat çekmektedir. Katılımcılar bu bağlamda şunları ifade etmişlerdir:

“Herkes birbirini tanır ve komşuluk ilişkileri çok yaygındı. Akrabalık ziyaretleri de çok yaygındı. Maddi ilişkiler, komşuluk ve akrabalık ilişkilerini belirleyici değildi. Mesela bizim evlerimizin çoğunda banyo yoktur ve olan evlere haftada bir gün banyo yapmaya gidilirdi. Evlerimizde gusülhane vardı ve genelde gusül abdesti içindi. Yine hem erkekler hem de kadınlar haftanın bir günü tüm mahalleli ile hamama da giderlerdi. Herkesin evinde hemen hemen bir hayvan da beslenirdi. Ahırlar vardı evlerin altında” (Erkek, Esnaf, 79 yaşında).

“Biri mahallede ölsün ya da hastalansın ta öbür mahalleden duyulurdu. Misafirlik ziyaretleri olurdu. Beraber cumartesi akşamları Yenişehir'e sinema izlemeye gidilirdi. Akşam eğlenceleri olurdu mesela yüzük saklama oyunu vardı ve hanımlar onları oynardı. Bayanlar gün, erkekler ise sıra yaparlardı. Şimdi bu neredeyse bitti. Yani komşuluklar azaldı” (Erkek, İtfaiyeci, 68 yaşında).

Mekânın dönüşümüyle birlikte mahallenin dönüştüğüne dair betimlemeler de bulmak mümkündür:

“Eski komşuluklarımız, arkadaşlıklarımız kalmadı artık. Eskiden toplanılırdı mahallelerde. Akşamları sohbetler olurdu bazen kahvelerde. Kapıları hiç kilitlemezdik. Herkes birbirini tanıyordu ve hırsızlık çok nadir olurdu. Ben şahsen 2 kere falan duydum. Kapılarımızda zincirler vardı mesela tokmak vardı. Ona tıklardı gelen kişi ve evin kapısı açılırdı. Beraber yaşama vardı cümbür cemaat. Şimdi tabi apartmanlar çıktı ve onlar yok artık. Komşumuzu tanımaz hale geldik” (Erkek, 84 yaşında, Esnaf).

“Şimdi apartmanlarda yaşıyoruz, o hayatla eski tarz yaşam çok farklı. Eskiden komşuluk vardı, birbirimize güvenirdik, desteklerdik zor durumlarda. Şimdi birbirimizden habersiz yaşıyoruz. Herkes birbirini tanır şu şunlardan, bu bunlardan diye. Şimdi şehir de büyüyünce tanımıyoruz birbirimizi. Akşamları ya misafirliğe gidilir ya da misafir gelirdi. Şimdi çok azaldı bu, biz yerlilerde de az. Tamamen şehir hayatı oldu ve o yüzden değişti” (Erkek, İtfaiyeci, 63 yaşında).

Oyun ve yemek üzerinden yorumlanan sosyal ilişkiler, aynı zamanda mahallelerin sosyal etkileşim biçimlerinden ikisiydi. Yemeğin sosyolojik işlevi aynı zamanda insanlarla biraradalığı sağlayan temel araç olma özelliğini yansıtmaktadır:

“Eskiden kapılarda kilit olmazdı mesela yine evlerde misafir de eksik olmazdı. Eşleri çalışan hanımlar gündüz vakitleri mahallesindeki veya diğer mahalledeki hanımları ziyarete gide ve genellikle yayım çorbası, makarna falan yapılır ve sohbet ederlerdi. Çocuklar, mahallede hep bir arada oyun oynarlardı. Komşuluklar fazlaydı. Şimdi bunlar yok, apartmana tıkıldık ve ne komşuluk, ne de akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri kaldı” (Erkek, Araştırmacı, 57 yaşında).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/3

Yardımlaşma, paylaşım ve dayanışma üzerinden yorumlanan mahalle olgusu, aynı zamanda sıklıkla değişimin komşuluk ilişkilerinin değişmesiyle de özdeşleştirilmektedir:

“Komşuluklarımız çok sıkıydı. Birbirimize sürekli gidip gelirdik. Akşam gezmeleri olurdu ailecek. Birbirimize güvendiğimiz için kötü bir olay ile pek karşılaşılmazdı. Mahallede biri zor durumda oldu mu herkes duyar, elinden geldiğince yardım ederdi. Şimdi bunlar yok. Millet birbirini tanımıyor eskisi gibi” (Erkek, Esnaf, 78 yaşında).

“Eski mahalle kültüründe komşuluk önemliydi ve herkes birbirine yardım ederdi. Şimdi ise apartmanlarda birbirini tanımıyor. Anahtarlar, komşulara verilir hatta o komşular ve akrabalar birbirlerine yardıma gelir ve evlerde temizlik yaparlardı. Güven kayboldu.” (Erkek, Vakıf Görevlisi, 68 yaşında).

Burada güven olgusunun ön plana çıkmasının temel nedeni geleneksel topluluklarda yüzyüze ilişkilerin sıklıkla gündeme gelmesidir. Giddens (2014:167) koruyucu koza adını verdiği bu sistem içerisinde güvenin temel koruyucu örtü olduğunu ifade etmektedir. Güvenin temel besleyici kaynağı ise gündelik hayat içerisindeki sabitliktir. Güvenin kaybolması, modern kent görünümleriyle doğrudan ilişkilidir. Kuşkusuz göçle birlikte kentlere gelen yabancıların gündelik hayattaki salınımları da güven ilişkilerinin sarsılmasının önemli yapı taşlarından birisidir. Yabancı gündelik hayat içerisinde fiziksel görüntüsüyle ve kültürel davranış kalıplarıyla mekân sahipleri yani kentin sabit yerlileri tarafından risk olarak algılanır. Bu değişimlere kitle iletişim araçlarının da etki ettiği görülür ve sosyal ilişkilerin bu düzlemde yeniden inşa edildiği görülür. Günümüzde Televizyonun sosyal ilişkileri bozucu yönü tartışılırken, geleneksel dönemde ve televizyonun yaygın olmadığı dönemde önemli bir sosyal işlevi olduğu görülmektedir. Bu vurgu McLuhan’ın kitle iletişim araçlarıyla toplumsal değişme (Giddens, 2014:40) arasında kurduğu doğrudan ilişkiyle aynı düzlemde birleşir. Bu bağlamla ilişkili olarak katılımcılardan birisi televizyondan başladığı mahalle betimlemesinde değişimin geldiği son noktayı ortaya koymaktadır:

“Hatırlıyorum ilk televizyonlardan birisi bizdeydi. Mahalleli akşam bizde toplanırdı, çaylar kahveler içilirdi, meyveler yenilirdi. Ama zamanla herkeste olunca yayıldı ve o akşam toplanmaları da bitti. Askerlik çok önemliydi ve adam oldu denirdi askere gidenlere. Mahalleli birbirini tanırdı. Diğer mahallere de giderlerdi mesela hanımlar. Biri ölse hemen duyulurdu diğer mahallelerde de. Şimdi yok o. Eğlenceler vardı mesela hanımlar sıra yaparlardı. Yüzük bulma oyunu oynanırdı. Okullarda yağ satarım bal satarım falan vardı. Kayboldu, kayboluyor. Çünkü çocuklarımız, gençlerimiz bilmiyor. Anne baba da çalışıyor ve eve geç geliyor, kendi haline bırakıyor çocuğu. Rumlar vardı Kıranköy’de. Bizim dedelerimiz anlatırdı araları iyiymiş onlarla. Birde gelen misafir mesela aralık vardır kapıda ve oradan görünür gelen kişi. Yani bunu medyada abartıyorlar ben görüyorum” (Erkek, Esnaf, 73 yaşında).

Gündelik işlerin paylaşımları, aynı zamanda komşuluk ilişkilerinin bir başka boyutu olarak da karşımıza çıkmaktadır:

“Mahalle kültüründe değişimler olduğunu düşünüyorum. Eskiden çamaşırlar bahçede yıkanır ve kazanlar vardı. Bunu yapması için de kadınlar tutulurdu. Ayrıca işbirliği içinde yemeklerin de yapıldığını biliyorum” (Kadın, Eczacı, 60 yaşında).

“Mahalle, herkesin birbirini tanıdığı bir alandı. Komşuların isimleri, ne iş yaptıkları hatta kişisel özellikleri bilinirdi. Komşuluk ilişkileri yoğundu. Ölümde veya düğün gibi mutlu günlerde komşular daima dayanışma içindeydi. Yemekler kimi zaman birlikte yenilebilir, akşam oturmaları; kadın ve erkeklerin ayrı ayrı yaptıkları sıra denilen

eğlenceler sosyal aktivitelerdendi. Yazlık ve kışlık yiyeceklerin hazırlanması konusu yardımlaşma ile olurdu” (Kadın, Emekli, 82 yaşında).

Mahallenin gündelik hayat içerisinde birçok akışı, komşuluk ilişkileriyle tanımlanmakta, paylaşılan rollere atıf yapılmakta, ortaklıklardan söz edilmektedir. Öyle ki "anahtar verme" üzerinden sürdürülen "mahallede huzur" tasviri vardır:

"Eskiden komşuluklar sıkıydı. Anahtarlarımızı komşuya bırakırdık bir yere gittiğimizde. O kadar çok güven vardı yani insanlar arasında. Birine bir şey oldu mu o sokakta hemen herkesin haberi olurdu ve yardıma gidilirdi. Mahallede hemen herkes birbirini tanırdı. Bunda nüfusun şimdiki gibi fazla olmaması etkiliydi bence” (Kadın, Eczacı, 92 yaşında).

"Herkes birbirinden haberdardı ve yardıma koşulurdu önemli durumlarda. Şimdi ise selam verme bile yok diyebilirim. Anahtarlar komşuda olur hatta bazen komşular veya akrabalar evimize gelip yardım bile ederlerdi. Şimdi ise komşularımızı tanımaz haldeyiz” (Kadın, Emekli, 68 yaşında).

Veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde sosyal ilişkilere dair aktarımların değişim, kültür ve gelenek bağlamında şekillendiği görülmüştür. Bu bağlamda diğer aktarımlarda da olduğu gibi gündelik hayatın değişimine yüklenen anlamların olumsuz olduğu anlaşılmaktadır.

6. SONUÇ ve TARTIŞMA

Toplumsal değişme, gündelik hayat pratiklerinin baştan sona yeniden inşa edildiği bir süreci yansıtmaktadır. Toplulukların yeniye karşı geliştirdikleri anlamlar, aynı zamanda toplumsal değişmelere yüklenen anlamların içeriğini de belirlemektedir. Yaşlı kuşağın çoğunlukla çözülme olarak gördüğü toplumsal değişme olgusu, genç kuşakların da hızlıca ayak uydurduğu bir sürecin betimlemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, toplumsal değişmeye yüklenen olumlu ya da olumsuz anlamlandırmaların betimlenmesi çabasıdan öte kaygılar taşımıştır. Merkezinde Karabük/Safranbolu’yu yerleştiren çalışma, yaşlı kuşak üzerinden toplumsal değişmelerin izlerini sürmeyi amaçlamıştır.

Safranbolu, Karabük’ün ilçelerinden birisi olmaktan ziyade dünya miras şehri olarak bilinmektedir. Tarihi ve sosyal dokusuyla geçmişten bugüne gündelik hayat içerisinde geleneğin ve kültürün hala varlığına devam ettiği mekânsal bir alanı yansıtmaktadır. Safranbolu’nun toplumsal değişmelere konu olması, Karabük’ün 1930’lı yıllarında sonunda Demir Çelik Fabrikaları’nın kuruluşuyla başlayan hikâyesinde içkindir. Karabük, Cumhuriyet Kenti kimliğiyle Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınma hamlesinde önemli basamaklardan birisidir. Fabrikanın hayata geçirilmesiyle birlikte hem çevre yerlerden hem de diğer illerden hızlıca göç alan kent, sosyal alanlarından fiziksel alanlarına, mahalle hayatından konutlarına kadar bir dizi değişimin de merkezinde yer almıştır. Kuşkusuz bu değişimin en yoğun ve hızlı etkilediği yerlerin başında Safranbolu yer almıştır. Çünkü Safranbolu’nun kendisini konumlandığı bağlam tarihsel dokusuyla bir miras kenti olmasıdır. Ancak bu Cumhuriyet Kenti kimliğini taşımadığı anlamına gelmez. Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınma döneminde kadını ve erkeğiyle birlikte sosyal hayatın içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Hazırlanmış olan bu çalışma Safranbolu’daki toplumsal değişmeler üzerine nitel bir araştırma olarak yapılmıştır. Çalışmada değişme kavramının izleri sürülmek istendiğinden belli bir yaş kuşağı hedef seçilmiştir. Bu kuşağın seçilmesindeki temel kaygılardan birisi kişilerin gündelik hayatın merkezinde yer almış kişilerden tercih edilmiş olmasıdır. Böylece çalışmada geçmişin hikâyesini kamusal hayatta yer almış Safranbolu yerlileri üzerinden okumaya çalışmıştır. Çalışmada

ulaşıl原因 sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde dikkat edilmesi gereken noktaları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Safranbolulu olma durumu, Safranbolu'da yaşayan "yerli halk" tarafından *gurur ve ayrıcalık hissi uyandıracak* bir durum olarak ifade edilmiştir. Safranbolulu olmanın Safranbolulular açısından bir diğer ifadesi ise mutluluk verici bir duygu olarak görülmesidir. Mutluluk, Safranbolulu doğmanın, burada varolmanın, yaşamının ve günü geldiğinde ölecek olmanın katılımcıların algılarındaki karşılığıdır. Bahsi geçen mutluluk aynı zamanda kamusal alanda Safranbolu'nun yaşlı kuşağının kolektif belleklerinde duydukları hazzın da tanımlanma biçimidir. Bu haz, başka yerde doğmamış olmanın verdiği huzurla, tarihsel ve kültürel imajıyla dünya üzerinde tanınır olmanın sağladığı güvenle kendini tanımlama biçimlerinin toplamını yansıtmaktadır. Toplumsal değişmelerin gittikçe hızını artırdığı günümüzde, değişime karşı geliştirilen koruyucu kozalardan birisi burada kendisini dışa vurmaktadır. Katılımcılar tarafından birbirine benzeyen mekânlar algısına vurgu yapılmış olsa da geleneksel dokusunu hala korumaya devam ettiği için Safranbolu'nun değişime karşı direnen bir mekân olduğu kabul gören olgusal gerçeklik olmuştur. Bu tespit, çalışmanın ulaştığı önemli sonuçlardan birisi olarak karşımıza çıkmıştır.

Toplumsal değişmeye yüklenen olumsuz anlamlandırmalardan biri gündelik hayatın büyük bir çoğunluğunun geçtiği ev içi yaşamların çözülmesi üzerinde yükselmiştir. Safranbolu'da ev içi yaşamın ve aile düzeninin değişimindeki temel belirleyici nokta konakların satılması veya turizme açılması gibi çeşitli nedenlerle terk edilmesi nedeniyle Safranbolu'nun baskın bir gündelik hayat egzersizi olan Konak Hayatı'nın tamamen değişmesi olmuştur. Bu durumun katılımcılarca ifade edilme biçimi ise ev içi ilişkilerin bozulmasına ve bireyselleşmenin artmasına yapılan vurgu şeklindedir. Konaktan apartmana geçiş, Safranbolu'nun bu bağlamda değişimini açıklayan temel mekânsal dönüşüm olmuştur. Apartman, kentin gündelik hayatını yansıtan önemli mekânlardan birisidir. Bireyselliği ön plana çıkartan ve geleneksel mahalle hayatını dönüştüren temel bileşenleri de bünyesinde taşıyan apartman, Safranbolu'daki sosyal ilişkilerin değişiminde belirleyici bir faktör olmuştur. Buradan hareketle aslında Safranbolu'da değişime uğrayan temel alanlardan birisi gündelik hayatın merkezi kavramı olan mahalledir. Mahallenin değişiminde karşımıza iki faktör çıkar. Bunlardan ilki konak yaşamının terk edilişi ve apartman hayatının başlamasıdır. İkinci değişim faktörü de Safranbolu nüfusunun Karabük'teki fabrikayla beraber sürekli artışıdır. Bireysel yaşamın modern hayatın gereklilikleri ile beraber artışı ile birlikte güven ve samimiyet mekanizmasının işlevini yitirdiği de görülmektedir. Bu durum yapay ilişkilerin egemen olduğu ikincil tür ilişki mekanizmasının Safranbolu'da ekonomik hayat dışında sosyal ve kültürel hayata da yansıdığının bir göstergesidir.

Dini hayat ve pratiklerde meydana gelen değişim Safranbolulular tarafından olumsuz bir durum olarak algılanmaktadır. Orta yaş kesim ve yaşlılarca ifade edilen bir diğer husus da genç neslin ve çocukların dini pratiklerinde azalma olduğu ve ahlaki yapıları bakımından kendilerinden çok farklı olduğu vurgusunun daha çok olumsuz anlamlarıyla ifade edilmiş olmasıdır. Bu durum Safranboluların gelecekteki dini hayat, pratikler ve ahlaki yapıdan endişe duyduklarının da bir göstergesi olarak yorumlanmıştır.

Safranbolu'da mutfak ve yemek kültürünün de değişimden etkilenen bir alan olduğu görülmüştür. Genç neslin Safranbolu kültürüne özgü yemekleri bilmediği katılımcılarca sıkça ifade edilmiş bir durum olarak karşımıza çıkmıştır. Bunda tüketim alışkanlığındaki değişimin etkisi asla yadsınmaz. Turizmin Safranbolu'da gelişmesinin de yemek kültürünün göstermelik bir malzeme haline dönüşümünde etken olduğu görülmüş ve farklı yemek kültürüne ait mekânların çoğalmasında en etkili faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır. En keskin değişme ise ekonomik hayatta gerçekleşmiştir. Buradaki en temel bağlam noktası ise Karabük'ün kuruluşu ve Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın açılışı görülmüştür. Karabük'e kurulan fabrika sonucu ekonomik hayatta başlayan

dönüşüm süreci Safranbolu'yu sadece bu yönüyle değil sosyal ve kültürel yönleriyle de etkilemiştir. Safranbolu'da artan kooperatifleşme süreciyle nüfus hızla büyümeye, çırak sıkıntısı nedeniyle geleneksel mesleki yapı bozulmaya ve sosyo kültürel yapı ise değişime uğramaya başlamıştır. Fabrikanın etkilerinin Safranbolu'da değiştirilemez ölçüde ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler getirdiğini görülmektedir. Fabrika öncesi ve sonrası diye yapılacak bir sınıflandırmanın Safranbolu'daki değişimi de anlayabilmek adına önemli bir belirteç olacağı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak bakıldığında Safranbolu'daki değişimin yönü olumsuzdur. Bu değişimi yumuşatma adına bazı katılımcıların da ifade ettiği gibi geleneksel mesleklerin ve gündelik hayat pratiklerin kaybolmaması için Safranbolu'da devlet tarafından destekli bir müze kent süreci ciddi olarak uygulanabilir. Ayrıca Safranbolu kültürünü tamamıyla yansıtacak geniş bir alan ve kültür merkezi ihtiyacının varlığı açıkça hissedilmektedir. Genç neslin yaşadığı kentin kültürünü bilmesini sağlamak da kültürün kaybolmasını engelleyebilecek ya da geciktirebilecek bir unsur olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Atiker, Erhan (1998). Modernizm ve Kitle Toplumu, Ankara: Vadi Yayınları.
- Altınöz, Meltem Özkan (2015). “Endüstri Kenti Karabük’ün Sosyal Yaşantısının Şekillenişinde Yenişehir Sineması’nın Rolü”, İTOBİAD (İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi), Cilt: 4, Sayı: 1, s.83-99.
- Aron, Raymond (1994). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, (çev: Korkmaz Alemdar), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aydın, Mustafa (2015). Değişim Sosyolojisi, İstanbul: Açılım Kitap.
- Barlas, Uğur (1971). Karabük Demir ve Çelik İşletmeleri (1937-1971), Özer Matbaası: Karabük.
- Barlas, Uğur (2004). Safranbolu Kültür Tarihi Araştırmaları, İstanbul: Yeni Zamanlar Dağıtım.
- Bauman, Zygmunt (2015). Akışkan Modern Dünyada Kültür, çev: İhsan Çapcıoğlu, İstanbul: Atıf Yayınları.
- Bennett, Andy (2013). Kültür ve Gündelik Hayat, çev: Nagehan Tokdoğan ve Umut Yener Kaya, Burcu Şenel, Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Bilgin, Nuri (1999). Kolektif Kimlik, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, Nuri (2007). Kimlik İnşası, Ankara: Aşina Kitaplar.
- Bottomore, Tom ve Nisbet, Robert (1997). Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, (Hz. Mete Tuncay ve Aydın Uğur), Ankara: Ayraç Yayınları.
- Bourdieu, Pierre ve Wacquant, Loic (2003). Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, (Çev: Nazlı Ökten), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Comte, Auguste (2001). Pozitif Felsefe Dersleri, (çev: Erkan Ataçay), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Çağan, Kenan (2003). Popüler Kültür ve Sanat, Ankara: Altınküre Yayınları.
- Çınar, Aliye (2014). Sosyal Yapı ve Değişim, Ankara: Sentez Yayın Dağıtım.
- Doğanalp_Votzi, Heidemarie (2005). “Histories and Economics of a Small Anatolian Town: Safranbolu and its Leather Handicrafts”, (in) Crafts and Craftsmen of the Middle East, (Edt. Suraiya Faroqhi and Randi Deguilhem), London: I. B. Tauris, p. 308-337.
- Durkheim, Emile (2015). İntihar, (çev: Zühre İlkelen), İstanbul: Pozitif Yayınları.

- Ergenç, Özer (1984). “Osmanlı Şehrindeki Mahalle’nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, (iç) Osmanlı Araştırmaları IV (ed. Halil İnalcık, Nejat Göyünç ve Heath W. Lowry), İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Erkilet, Alev (2007). Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları, Ankara: Hece Yayınları.
- Fairclough, Norman (2003). Discourse and Social Change, USA: Polity Press.
- Gardiner, Micheal E. (2000). Critiques of Everyday Life, London: Routledge.
- Giddens, Anthony (2014). Modernite ve Bireysel Kimlik, (Çev: Ümit Tatlıcan), İstanbul: Say Yayınları.
- Giddens, Anthony (2000). Sosyoloji, (Çev: Hüseyin Özel ve Cemal Güzel), Ankara: Ayraç Yayınları.
- Goffman, Erving (2016). Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu, (çev: Barış Cezar), İstanbul: Metis Yayınları.
- Göktürk, Işıl (2016). Kültür Sosyolojisi Kültürel Çalışmalar ve Toplumbilimlerinin Yeniden Biçimlenmesi, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Güvenç, Bozkurt (1996). İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Haviland, William (2002). Kültürel Antropoloji, (Çev: Hüsamettin İnanc- Seda Çiftçi), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Highmore, Ben (2010). Everyday Life and Cultural Theory, London: Routledge.
- Jenkins, Richard (2016). Bir Kavram Anatomisi Sosyal Kimlik, (çev: Gül Bostancı), İstanbul: Everest Yayınları.
- Kaya, Ayhan ve Şahin, Bahar (2007). Kökler ve Yollar/Türkiye’de Göç Süreçleri, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kıray, Mübaccel Belik (2000). Ereğli/Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kızılçelik, Sezgin (1994). Sosyoloji Teorileri, Konya: Yunus Emre Yayınları.
- Kottak, Conrad ve Gezon, Lisa (2016). Kültür, çev: kolektif, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kütükçüoğlu, Mehmet (2012). Türkiye’nin İlk Ağır Sanayi Kenti Karabük, Ankara: Karabük Valiliği Yayınları.
- Kütükçüoğlu, Mehmet (2010). “Türkiye’de Tek Parti Döneminde Karabük Demir-Çelik Fabrikalarının Kurulması”, (iç) Kuruluşundan Bugüne Karabük ve Demir Çelik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Karabük: Karabük Valiliği Yayınları, s.119-129.
- Marcuse, Herbert (2016). Tek Boyutlu İnsan, (Çev: Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınevi.
- Mardin, Şerif (1991). Türk Modernleşmesi, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okumuş, Ejder (2016). “Toplum Bağlamında Din-Kültür Etkileşimi”, Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 11/17, Spring 2016, p.269-292, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9661>, Ankara/Turkey.
- Özcan, Ufuk ve Eğribel, Ertan (2011). Değişim Sosyolojisi Dünyada ve Türkiye’de Toplumsal Değişme, İstanbul: Kitabevi.
- Özdemir, Melda ve Çelik, Dilek (2013). “Safranbolu İlçesinde Yemeni Yapımı”, Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/6, Spring 2013, p.537-549, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4652>, Ankara/Turkey.

- Özler, Ahmet (2017). “Unesco Kenti, Nüfusunun 10 Katı Turist Ağırladı”, Milliyet, (Yayın Tarihi:2.2.2017), <http://www.milliyet.com.tr/unesco-kenti-nufusunun-10-kati-turist-karabuk-yerelhaber-1816359/>, Erişim Tarihi: 12.3.2017.
- Ritzer, George (2011). Küresel Dünya, (çev: Melih Pekdemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, George (2013). Klasik Sosyoloji Kuramları, (çev: Himmet Hülür), Ankara: De ki Basım Yayım.
- Sağır, Adem (2013). “Bir Ölüm Sosyolojisi Denemesi Bağlamında İktisadi Hayata Mezarlıklardan Bakmak: Safranbolu Örneği”, Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/12 Fall 2013, p.1095-1115, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5681>, Ankara/Turkey.
- Sağır, Adem (2016). “İktisadi Hayatın Değişimi ve Kayıp Mesleki Kodlar Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme: Zonguldak/Bartın/Karabük Örneği”, The Journal of Academic Social Science Studies, Number: 48, Summer II/2016, p.27-45.
- Sullivan, Larry E. (2009). “Social Change”, The SAGE Glossary of the Social and Behavioral Sciences, Thousand Oaks: Sage Publication.
- Sunar, Lütfi (2015). “Toplumsal Değişimi Açıklamak: Temel Kavram ve Kuramlar”, (iç) Türkiye’de Toplumsal Değişim, (ed. Lütfi Sunar), Ankara: Nobel Yayınları, ss.1-35.
- Taylor, Edward Burnett (1958). The Origins of Culture and Religion in Primitive Culture, New York: Harper & Brothers.
- Tekeli, İlhan (2008). Göç ve Ötesi, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tezcan, Tolga (2011). Gebze: Küçük Türkiye’nin Göç Serüveni, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Turhan, Mümtaz (2010). Kültür Değişimleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Weber, Max (2006). Sosyoloji Yazıları, (çev: Taha Parla), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Weinstein, Jay (2010). Social Change, New York: Rowman&Littlefield Publishers.
- Williams, Raymond (1993). Kültür, (çev: Suavi Aydın), Ankara: İmge Kitabevi.
- Yazıcı, Erdinç (1992). Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Karabük’te İşçi Ailesi, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Yılmaz, Sinan (2016). “Osmanlı’dan Günümüze Safranbolu’da Dinin Gündelik Yaşantı Üzerindeki Etkisinin Dönüşümü”, (iç) Düünden Bugüne Safranbolu’da Dini Hayat, ed. Hür Mahmut YÜCER, Safranbolu: Safranbolu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Yayın No:17, ss.245-267.
- Zijderveld, Anton C. (2014). Kültür Sosyolojisi Kültür Sosyolojisine ve Metodolojisine Giriş, çev: Kadir Canatan, İstanbul: Açılım Kitap.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Sağır, A. & Canayaz, M. (2017). “Sanayileşmenin Toplumsal Yansımaları: Safranbolu’da Toplumsal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma / The Social Effect of Industrilization: a Qualified Research on Social Change in Safranbolu”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Tahsin Aktaş Armağanı) Volume 12/3, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11419>, p. 531-564.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/3